

(بيرينجي فصيل)

**جنوبي آذربايجاندا ميلي آزادليق اوغروندا دموكراتيک مطبوعاتين موباريزه سي
(1945-1946 جي ايللر)**

ايکينجي دونيا موچاربيه سي دؤورونده آلمان فاشيستلرينين ايراندان سسرييه قارشى تخريباتچيلىق و هوجوم تهلوکه سيني لغو ائتمک مقصدي ايله سوونت حؤکومتى 1921 جي ايل سوونت ايران موقويله سینه اساسن ايران تورپاقلارينا موقتي اولراق قيزيل اوردو حيصه لريني گؤندردى.

قيزيل اوردونون خيلاصكارليغي نتيجه سينده اولکه ده آنتيفاشيست و دموكراتيک حرکات گئيشلندي. ايرانين زيندان و سورگونلريندن آزاد اولونموش آزادليق سئون و موباريز اوغوللارين الي ايله اولکه ده دموكراتيک تشکيلات و جمعيتلر ياراديلدي.

1941 جي ايل سننتيابر آيينين 20 ده تئهراندا حزب توده ايران (ايران خالق پارتياسي) تشکيل اولوندو. اونون رهبرليگي آلتيندا ايران فهلملرينين همكارلار اتفاقي يارانيب فعاليته باشلادي.

حزب توده ايرانين موباريز مطبوعاتي اولان «سياست»، «مردم»، «رهبر»، «ظفر» و س. قزنتلر نشر اولوندو.

1941 جي ايلدن آذربايجاندا دا حزب توده ايرانين آذربايجان تشکيلاتي تشکيل انديله رک فعاليته باشلادي. تبريزده «آذربايجان ضيديفاشيست جمعيتي»، «آذربايجان جمعيتي»، «آذربايجان فهلملرينين همكارلار اتفاقي»، «آذربايجان زحمتکشلر تشکيلاتي»، «کانون دموكراسي آذربايجان» (آذربايجان دموكراتيا اوجاغي) و س. موترقي جمعيت و تشکيلاتلار ياراديلدي.

حرکاتين يوکسه ليشي ايله علاقه دار اولراق، آذربايجاندا فارس و آذربايجان ديلينده آنتيفاشيست و دموكراتيک مطبوعاتين سايبى آرماغا باشلادي.

تبريزده «خاورنو»، «فرياد»، «تبريز»، «شاهين». «اختر شمال»، «وطن يولوندا»، «آذربايجان اولدوزو»، «آذربايجان»، «يومروق»، «ادبيات صحيفه سي»، «ارديله «جودت»، «يومروق»، اورميه ده «قيزيل عسکر» و س. قزنتلر نشر اولوندو.

فاشيزمه و داخيلي ارتجاعيا قارشى خالق کوتله لرینين موباريزه سي گئيشله نيردي.

قيزيل اوردونون آلمان فاشيزمي اوزرينده كي يئني يئني غلبه لري موباريزه ده ايران خالقلاريني روحلانديريردي.

حزب توده ايرانين رهبرليگي آلتيندا فهلملر، زحمتکشلر اوز ياشاييش وضعيتلريني ياخشىلاشديرماغي، 8 ساعاتليق ايش گونو و سيغورتا قانونلاري وئريلمه سيني، کندليلر ايسه تورپاق اصلاحاتي کئچيريلمه سيني، اولکه ده قانون اساسي موجبيجه ايالت و ولايت انجمنلرينين سؤچيلمه سي و س. حقوقلاريني طلب انديرديلر. اولکه نين هر يئرینده فهلملرين سياسي اقتصادي تعطيللري، ميتينق و نومايشلري، کندليلرين ايسه ظاليم فنودالارا و ژاندارملارا قارشى تورپاق اوغروندا حرکاتي گئيشلنه رک بؤيوک بير قوه يه چؤريليردي.

موچاربيه نين نتيجه سينده ايراندا استبداد حؤکومتى بيخيلميش اولسا دا اونون ماهيتينده هئچ بير ديشيکليک عمله گلهميشدي. 13 جو مجلس نوماينده لرینين هاميسي و 14 جو مجلسه سؤچينلرين اکثريتي 1 امپرياليستلرين ال آلتيلاري و بؤيوک مولکدارلار ايديلر.

بیر سوژله، اۆلکهده ایگیرمی ایلیک منفور استبدادین یئرینی «اوندان داها حریص اولان سهیلی لر، تدین لر، حکیمی لر، ساعدلر و صدروالاشرافلار توتوموشدولار»².

مورتجع حاکیم دایرملر امپریالیستلرین ارادهسینی بئرینه بئتیمرک خالق کوتلهلری اوزرینده ظولم و تضیقی آرتیریردی. آزادلیق و دموکراتییا اوغروندا ایران زحمتکشلرینین موباریزه حرکتی قودرتلی بیر قووهیه چؤریلمیشدی.

آذربایجان خالقی یئنه ده یئرلی فنودال و کاپیتالیست استعماریندان باشقا امپریالیستلرین و حاکیم دایرملرین میلی ظولم و ایشکنجهسینه معروض قالمیشدی. شهرلرده و کندلرده پولیس و ژاندارملارین جنایتلری حدینی آشمیشدی. دموکراتیک مطبوعات باغلانیر، جنوبدا حزب توده ایرانین تشکیلات و کلوبلارینا هوجوملار تشکیل اندیلیردی.

ایران خالقلارینین دموکراتییا و آزادلیق طلبلری، شیکایت و تئلئقاملارینا ایران دؤلتی سیلاحلا جاواب وئریردی.

خالقین مرکزی حؤکومه و خارجی امپریالیستلره قارشی اعتراضلی چیخیشلاری، میتینگ و نومایشلرینه گوئه و سرنیزه ایله جاواب وئریلیردی.

اۆلکهده گوندن گونه آرتان ایشسیزلیک، یوخسولوق، ظولم، استثمار و حقوقسوزلوق ناراضیلیگی داها دا شیدتلندیردی.

ایرانین دؤلت باشچیسی ساعد خالقین آرتان ناراضیلیگی و موباریزهسینه اعتناسیز یاناشراق، خالق کوتلهلری اوزرینده تضیقی داوام آنتدیریردی.

بوتون بونلار گؤستریردی کی، خالقین گوجو ایله آزادلیغا نایل اولماق مومکون ایدی.

ایراندا دموکراتیک حرکتی بوغماق اوچون ارتجانین هرطرفلی هوجوما کئچدیگی بیر دؤورده اونلارا سارسیدیجی ضربه آنتدیرمک و ایراندا آزادلیغین تامين اندیلیمهسی اوچون آذربایجاندا انقلابی دایاق مرکزی یاراتماق ان مهم بیر وظیفه کیمی قارشیدادورودو.

سوونت اوردوسونون آلمان فاشیزمی و یاپون میلیتاریزمی اوزرینده چالیدی عمومیودنیا تاریخی غلبهسی بین الخالق شرایطی دموکراتییا و آزادلیق جبهه سی خنیرینه کؤکوندن دییشدی، امپریالیزمین موستملکه سیستمینه سارسیدیجی ضربه آنتدیردی. محض بونا گؤره ده او، کاپیتالیست اۆلکهلرینده فهله حرکتینین آرتاسینا، موستملکه و آسیلی اۆلکهلرده میلی آزادلیق حرکتینین گنیشلنمهسینه سبب اولدوغو کیمی، بوتون ایراندا و انلجه ده آذربایجاندا خالق حرکتینین یوکسهلیشینده قودرتلی تکان وئردی.

آذربایجاندا سورعتله اینکشاف آندن دموکراتیک حرکات امپریالیزم، داخلی ارتجاعیا، فؤودال ظولمون، استثمار، استبداد قورولوشونا قارشی موباریزه آپاران بوتون دموکراتیک و وطنپرور قووهلری اوزونون واحد بایراگی آلتیندا بیرلشدیرمک، بونلاری قطعی موباریزهیه آپاران بیر فرقهنین یارادیلماسی ضرورتینی مئیدانا چیخارتدی. .

بئله بیر فرقه — موباریزهده. متینلشمیش آذربایجان خالقینین ایستک و آرزولارینین تجسومو اولاراق، اۆلکهنین اقتصادی اجتماعی حیات ضیدیتلرینین زمینی شرایطینده 1945 جی ایلین سننتیابریندا یارادیلیمیش اولان آذربایجان دموکرات فرقهسی اولدو.

1 و 2 باخ: سید جعفر پیشه وری، «21 آذر»، 1961 آذربایجان روزنامهسینین نشریاتی، 1340، 1961 جی ایل.

میلی آزادلیق حرکاتینین اینکشافی و دموکراتیک مطبوعات

آذربایجان دموکرات فرقهسی اوزونون مرامینی، مقصدینی، قرار و گؤستریشلرینی واختلی واختیندا کوتلهلره چاتدیرماقدان اؤترو، هابئله بوتون خالق کوتلهلرینی اؤز بایراغي آلتیندا بیرلشدیریب قطعی مباریزیه آپارماق اوچون خالقین باشا دوشهجگی بیردیله مطبوعات نشر انتمگی قرارا آلدی.

پرولتاریاتین داھی معلیمی و. ای. لنین «ندن باشلامالی؟» آدلی مقاله سینده سیاسی قزئنین اهمیتی حاقیندا یازمیشدیر: «...بیزه حؤکمن سیاسی قزئت لازیمدیر. سیاسی اورقان اولماسا، قارشیمیزا قويدوغوموز وظیفه، یعنی سیاسی ناراضیلیق و پروتست عونصورلرینین هامیسینی بیر یئره توپلاماق، بونلارین واسیطهسی ایله پرولتاریاتین انقلابی حرکاتینی جانلاندیرماق وظیفهسی اصلا یئرینه یئتیریله بیلمز»¹.

و. ای. لنینین همین مدعاسینی الده رهبر توتان آذربایجان دموکرات فرقهسی: یارانديغي گوندن ايکي گون سونرا، یعنی 1945 جي ایل سننتیابرین 5 دن آ اعتبارن آذربایجان دیلینده «آذربایجان» آدلی قزئت نشر انتمگه باشلادی.

«آذربایجان» قزئنین 1—82 جي نؤمرهیه قدر مودیری ع. شوستری،

83—151 جي نؤمرهیه قدر مودیری احمد موسوی؛

152—246 جي نؤمرهیه قدر مودیر و رئاكتورو فتحی خوشکناپی.

247—4 (293) جو نؤمرهیه قدر مودیر و رئاكتورو اسماعیل شمس،

5 (294)—82 (371) جي نؤمرهیه قدر رئاكتورو فتحی خوشکناپی.

قزئت آذربایجان دموکرات فرقه سینین اورقانی اولاراق تحریرییه هیئی واسیطهسی ایله نشر اولونوردو. دؤرد نؤمرهیه قدر هفته ده ایکی دفعه، ایکی صحیفه دن، 5 جي نؤمره دن گوندهلیک نشر اولونموشدور. 45 جي نؤمره دن اعتبارن 4 صحیفه دن عبارت 5 مین نوسخه، سونرالار ایسه 7 مین تیراژ لا چاپ اندیلمیشدیر.

آذربایجان خالقینین سون یاریم عصرلیک انقلابی حرکاتینین زمینی اوزرینده یارانمیش آذربایجان دموکرات فرقهسی آذربایجان خالقینین اساس حیاتی طلبلرینی اوزونون مباریزه شوعلاراری قرار وئرهرک همین سیاسی، اقتصادی و مدنی طلبلری «آذربایجان» قزئتی واسیطهسی ایله ده حیاتا کئچیرمگه موفق اولموشدور.

«آذربایجان» قزئتی زحمتکشلرین جوشغون انقلابی قودرتینه آرخالاناراق گئنیش خالق کوتلهلرینی فرقه سینین شوعلارارینی حیاتا کئچیرمک اوغروندا، خالق حاکیمیتی اوغروندا قطعی مباریزیه قالدیردی.

قزئنین کئچدیگی بوتون شانلی مباریزه یولو آذربایجان خالقینین میلی آزادلیق و استقلالیت اوغروندا آپارديغي تاریخی مباریزهسی ایله سیخ صورتده باغلی اولموشدور.

بونو افتخارلا قنید انتمک لازیمدیر کی، 1945 1946 جي ایللرده آذربایجاندا دموکراتیک حرکاتین اینکشافی دؤورونده «آذربایجان» قزئتی بو مباریزه نین بایراقداری کیمی چیخیش انتمیش و دوغما آذربایجان دیلینده چیخان بوتون دموکراتیک مطبوعاتا استقامت وئریمیشدیر.

کوتلهلری واحد تشکیللدا بیرلشدیرمک میلی آزادلیق اوغروندا مباریزهیه قالدیرماقدان دموکراتیک مطبوعات آذربایجان دموکرات فرقه سینین الینده مؤحکم و اعتبارلی سیلاح اولموشدور.

و. ای. لنین مطبوعاتین وظیفه لری حاقیندا دانیشارکن دئمیشدیر: «قزئت یالنیز کوللنکتیو تبلیغاتچی و کوللنکتیو تشویقاتچی دئییل، هابئله کوللنکتیو تشکیللچیدیر»².

دموکراتیک مطبوعات سیراسیندا «آذربایجان» قزنتی حقیقتن تبلیغاتچی و تشویقاتچی اولماقلا برابر، فرقه‌نین پروگرامینی و قارشیسیندا دوران آکتوال گوندلیک مسالهلری حیاتا کنجیرمکده کوللنکتیو تشکیلاتچیلیق رولونو دا ایفا ائتمیشدیر.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین 1945 جی ایل 12 شهر یور (3 سئنتیابر) تاریخی موراجعتنامه‌سینده آذربایجان خالقینین ایستک و آرزوسو بئله ایفاده ائدلمیشدیر:

«آذربایجان تورپاغیندا دورد میلیون یاریمدان چوخ بیر خالق یاشاییر، اونلار اوزلرینین قومیتلرینی تشخیص وئریشلر، اوزلرینه مخصوص دیللری و آیری بیر آداب و روسوملاری واردیر. بو خالق دئییر کی، بیز ایستیمیریک کی، ایرانین استقلالیتینی و تامامیتینی حیفظ ائتمکله برابر اوز داخلی ایشلریمیزی ایداره ائتمکده موختار و آزاد اولاق»³.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سی صینفی ترکیبندن آسیلی اولمایراق، بوتون خالقی مقدس آزادلیق مباریزه‌سینده اشتراک ائتمگه چاغیریردی.

موراجعتنامه‌ده 12 ماده‌دن عبارت شو عار ایره‌لی سورولموشدو. اورادا دئییلیر:

ایرانین استقلالیت و تامامیتینی گوزله‌مکله برابر آذربایجان خالقینا آزادلیق وئرلمه‌لیدیر کی، آذربایجانین آبادلاشماسی، معارف و مدنیتین ترقیسی اوچون عمومی مملکتین عادیلانه قانونلارینی گوزله‌مکله برابر اوز مقدراتینی تعیین ائتسین. بو فیکری حیاتا کنجیرمک اوچون چوخ تنزلیکله ایالت و ویلایت انجومنلرینی سنجیب ایشه باشلامالیدیر⁴.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین قارشیسیندا صنایعین، داخلی و خارجی تجارتین گنیشلنمه‌سی، شهرلرین آبادلاشماسی، ایشسیزلیگین آرادان قالدیریلماسی، کندلی احتیاجلارینین تامین ائدلمه‌سی، هابئله دولت تورپاقلارینین و آذربایجان ترک اندیب قاچان مولکدارلارین تورپاقلارینین (اگر اونلار تنزلیکله آذربایجانا قاییتماسالار) قنید شرطسیز کندیلرین اختیارینا وئرلمه‌سی کیمی تاخیره سالینماز وظیفه‌لدوروردو.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین مقصدلریندن بیری ده بو ایدی کی، ابتدایی مکتبلرده اوچونجو صینفه قدر درس لر آذربایجان دیلینده آپاریلما، اوچونجو صینیفدن یوخاری فارس دیلی و آذربایجان دیلی ایله یاناشی تدریس ائدلمه‌لی، میلی اونیورسیتئت تشکیل اولونسون.

موراجعتنامه‌ده آذربایجانان آیینان وئرگیلرین یاریسیندان چوخونون آذربایجانین اوز احتیاجلارینا صرف ائدلمه‌سی و غیره موسقیم وئرگیلرین لغو اولونماسی و باشقا طلبلر ایره‌لی سورولور.

فرقه‌نین 3 سئنتیابر تاریخی موراجعتنامه‌سینده ایره‌لی سورولن مسالهلر خالقین اورک سوزلری اولوب، اونون اوزون ایللردن بری اوغروندا مباریزه آپاردیغی مقصد و ایدنیاسینی اوزونده بیغجام شکیلده تجسوم ائتدیریردی. محض بونا گوره ده او، آذربایجانین شهر و کندلرینده گنیش خالق کوتله‌لری طرفیندن بویوک سؤیوجلره قارشیلانندی. بو موناسبتله ده «آذربایجان» قزنتینه یوزلرله تبریک مکتوبلاری گؤندریلدی. قزنت بو حاقدا یازیر:

«مینلرله آذربایجانلی آذربایجان شهرلرینده موراجعتنامه پایشدیریلیمیش دیوارلارین قباغیندا توپلانیب اورک دویونتوسو ایله اونو آخیرا قدر اوخودو، دوشوندو، آلقیشلادی. بو واسیطه ایله سعادت و آزادلیق اوچون یول آچیلدیغینی حیس ائتدی. بو ایستی استقبال و حرارتلی توجه گؤستریدی کی، توندوغوموز یول دوز و انتخاب ائتدیگیمیز هدف دوغردور»⁵.

«آذربایجان» قزنتین صحیفه لرینده موراجعتنامه‌نین بوتون یئرلرده: تشکیلاتلاردا، موسیسه و ایدارلرده، فابریک و زاوودلاردا اوخونوب بگنیلدیگینی نومایش ائتدیرن مکتوبلار درج ائدلمیشدیر.

بو زمان آذربایجاندا حزب توده ایرانین (ایران خالق پارتیاسی) آذربایجان ایالتی تشکیلاتی فعالیت گؤستریردی. 1945 جی ایلین سئنتیابر آیینین 7 ده تبریز شهرینده حزب توده ایرانین آذربایجان تشکیلاتینین گنیش ایالت کونفرانسی چاغیریلدی. کونفرانس فرقه‌نین موراجعتنامه‌سینی موداکره ائدیرک، اونون آذربایجان خالقینین انقلابی یارادیجیلیق

قوه‌هسینه داها دوزگون یاناشدیغینی، آذربایجانین سیاسی، اقتصادی و مدنی اینکشافی اوچون دوزگون و عملی یوللار معین انتدیگینی یئکدیلیلکه بگندی و آفیشلادی. کونفرانس موذاکره انتدیگی مساله بارمه موافیق قرار قبول انتدی.

«آذربایجان» قزنتی کونفرانسین بو قرارینا بؤیوک اهمیت وئرمرک، «گوج بیرلیکده» آدلی باش مقاله‌سینده یازیر کی، کونفرانس موراجعتنامه‌نی و فرقه‌میزین تشکیلی خبرینی بؤیوک شادلیقلا قارشیلاییب آذربایجان خالقینین سعادتینی اونون شوعلاریندا گۆردویو اوچون فرقه‌میزله بیرلشمگی قرارا آلمیشدیر. بو، خالقیمیزین بیرلیگی و آزادلیغی یولوندا بؤیوک بیر آدیمدیر.

1945 جی ایل سننتیابر آیینین 17 ده آذربایجان فهله و زحمتکشلرینین همکارلار اتفاقی دا فرقه‌نین سیاسی رهبرلیگینی قبول انتدی. بو، یئنی یارادیلان فرقه‌نین گوجونو قات قات آرتیردی. «آذربایجان» قزنتی «فرقه‌میزین تاریخی ایشی» آدلی باش مقاله‌سینده فرقه سیرالارینین گوندن گونه آرتدیغینی گۆسترمرک بئله یازیردی:

«بو گونه قدر تبریزده و اطراف شهرلرده اون میندن آرتیق مختلف طبقلردن فرقه‌میزین عوضولگونه قبول اندیلنر اولموشدور. بونا الی میندن آرتیق بیزه مولحق اولماق ایسته‌ین حزب توده ایران عوضولرینی علاوه انتدیگده، گئنیش و بؤیوک بیر جمعیتین اطرافیمیزا توپلاندیغینی گۆرمجگیک»⁶.

فرقه‌ده هله‌لیک پروگرام و نیظامنامه‌نین اولماماسینا باخمایارق، اونا عوضو اولماق ایسته‌ینلر موراجعتنامه‌ده ایرملی سورولموش شوعلار ی قبول ائتمکله فرقه سیراسینا داخل اولوردولار.

«آذربایجان» قزنتی فرقه‌نین یارادیلماسی اوغروندا بؤیوک تشکیلاتچیلیق ایشی آپاریردی. قئید ائتمک لازیمدیر کی، فرقه هله تام اعتباری ايله یارانمامیشدی. بئله‌لیکه ده، «قارشیمیزدا دوران ان مهم وظیفه فرقه‌میزین رهبرلیگی آلتیندا میلی آزادلیق مباریزه‌سینه حاضیر اولدوغونو اثبات ائدن خالق کوتله‌لرینی تشکیل ائتمکدن عبارت ایدی. بو دا آنجاق مؤحکم اینتظاملی و جدی تشکیلاتا مالیک اول بیلن بیر فرقه‌نین رهبرلیگی سایه‌سینده مومکون اول بیلردی»⁷.

موراجعتنامه‌نین نشریندن سونرا آذربایجانین بوتون شهر و کندلرینده فرقه تشکیلاتی فعالیتیه باشلادی. موسیسلر هئیتی طرفیندن شهر و کندلره نوماینده‌لر گۆندریلیدی.

بو مقصدله موراجعتنامه‌نین نشریندن سونرا شهر یور آیینین 22 ده (سننتیابرین 13 د) کنچیریلیمیش فرقه بانیلرینین عمومی ایجلاسیندا اون بیر نفر دن عبارت بیر موسیسلر کومیته‌سی و کومیته‌نین صدرلیگینه س. ج. پیشهوری سئچیلیدی.

آذربایجان خالقینین اؤز دوغما فرقه‌سینه و آزادلیق حرکتینا اولان سونسوز علاقه‌سی بئله قیمنلندیریلیمیشدیر:

«ایکی کیچیک داخمدان آرتیق اولمایان «خاورنو» قزنتینین کنچمیش ایدارمسی بئش میلیونلوق بیر خالق رهبرلیک ائدن بیر فرقه‌نین تاسیسینه کیفیت ائردی. بو، اینانılmaz بیر ایش اولسا دا، حقیقتن بو حئیرت آمیز بیر فعالیت بیزه آز بیر زماندا آذربایجانین بوتون کند و شهرلرینده فرقه‌نین کومیته و شوعبه لرینی یاراتماغا ایمکان وئردی. اونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، چوخ یئرده بیزیم نوماینده‌لریمیز آیق باسمدان داها اول خالقین اؤز تشبوئو ايله فرقه تشکیلاتلاری مئیدانا چیخب همین 12 شهر یور شوعلار ی اوزرینده فعالیتیه باشلامیشدی. حتّی بعضی کندلرده کندلیلرین هامیسی استئناسیز اولارق، فرقه سیرالارینا کئچمک اوچون نوماینده‌لر سئچیب تبریزه گۆندرمگه باشلادیلار»⁸.

بوتون بونلار آذربایجان خالقینین میلی قورتولوش اوغروندا مباریزه‌یه حاضیر اولدوغونو گۆستریر و ثبوت ائدیر کی، 1945—1946 جی ایلرده آذربایجان خالقینین میلی آزادلیق حرکتی اؤز مقصدی، موتشکلیگی، مؤحکم اینتظاملیلیغی جهندن کنچمیش انقلابی حرکتلاردان قات قات اوستون اولموشدور.

فرقه‌نین فعالیتی 1945 جی ایل. آقوست آیینین 1 دن باشلامیشدیر. گیزلی فعالیت دؤورو حساب اولونان بیر آی مودتینده (اقوست آیینین 1 دن سننتیابر آیینین 3 نه قدر) بیز فووق العاده احتیاطلا ایشلمه‌لی، موخالیفتچیلرین اللرینه بهانه وئر مه‌م‌لی ایدیک. قاباقجاندان، زمین حاضیرلامادان لئقال ایشه کنچمک مووقفیتسیزلیکله نتیجه‌لنه بیلردی.

1945 جي ايل سنٽيٽيبر آئينين 3 دن همين ايلين نويابر آئينين 20 ه قدر اولان دؤورده آذربايجان دموكرات فرقهسي خالق كوتلهلرينين موباريزهسيني تشكيلا اندير، ايلك پارتيا تشكيلاتلاريني يارادير و اونو مؤحكلمتكم ايشي ايله مشغول اولوردو.

و. اي. لئنين «ندن باشلامالي؟» آدلي اثرينده گؤستميشدير: «... ايندي بو ساعات بيزيم شوعاريميز «هوجوما كئچمك» شوعاريندان عبارت اولاي بيلمز... پارتيايميزين اصيل وظيفهسي بوتون موجود قوولملي درحال هوجوما كئچمگه چاغيرماقدان عبارت اولاي بيلمز، بوتون قوولملي بيرلشديره بيلن و حركاتا يالنيز سؤزده دئييل، ايشده ده رهبرليك انده بيلن، يعني... هر جور پارتلايشا يارديم انتمگه هميشه حاضير اولان و بونلاردان استفاده ده اندهرك قطعي دؤيوش اوچون يارارلي... انقلابي تشكيلات يارتماغا چاغيرماقدان عبارت اولمايدير»⁹.

و. اي. لئنين معلوم گؤستريشيني الده رهبر توتان فرقه، دوشمنلري سايق سالماق اوچون حركاتين اوللرينده، حئي ميتنيق و كوچه نومائشلريني ده مصلحت گؤرموردو، چونكي قوولملي توپلامدان دوشمن قوولملي اوزرينه هوجوم انتمك اولمازدي.

آذربايجان دموكرات فرقهسيتين تشكيلا و اونون موراجعتنامهسيتين خالق كوتلهلري ايجريسينده گؤستريديكي موثيت تاثير ايران ارتجاعسينا و داخيلي دوشمنلره بؤيوك بير ضربه اولدو. «آذربايجان» قزنتي بو حاقدا يازميشدير: موراجعتنامهميز اطرافدا اولدوقجا درين تاثير بوراخميشدير. دوشمنلريميز، خصوصيله تهراندان ايران خالقلاريني آياقلاري آلتينا آلان موستبيد عونصورلر اونو اوخويوب. تيمرگه باشلاميشلار.

«آذربايجان» قزنتي اوز صحيفه لرينده فرقهين شوعارلاريني، گونون سياسي مسالهلريني سادهديده ايضاح اندير و ايشيقلانديردي. قزنت «فرقهميز ايشه باشلاي» آدلي باش مقالهسينده كوتلهلره خبرلر ياباراق دوشمنلرين علئيهيميزه قالخديقلاريني گؤستري و خالقي موباريزهيه چاغيراراق يازيردي كي، آذربايجان خالقينين داخيلي و خارجي دوشمنلري فرقهميزين منيدانا چيخماسي ايله ياراسالار گونشدن قورخان كيمي قورخويا دوشوب ضيديميزه قالخاچاقلار. قزنتيميز بو خاين عونصورلره شيدتلي موباريزه آيارديغينا گؤره، اوخوجولار اوچون فؤوق لعاده صورته ماراقلې اولماقدير. بو قانلي ووروشمالاردا بيز حؤكمن قاليب چيخمايبيق، چونكي يولوموز دوغرو و مقصديميز موقدسدير¹⁰.

«آذربايجان» قزنتي بوتون خالقي، او جوملهدن اثرمنيلري، آسوريلري و كوردلري، هابنله، صينفي فرقلري نظره آلماق، ايجيرمي ايلليك استبداد دؤورونده ظولم و اسارته معروض قالميش كوتلهلري آذربايجان دموكرات فرقهسيتين اطرافيندا سيخ بيرلشمگه، موباريزه آبارماغا و فعاليت گؤستمگه چاغيريردي. قزنت بو حاقدا اوز فيكريني ايفاده اندهرك يازميشدير كي، بيز ميلي آزادليغي تامين انتمك اوچون هر كسدن فداكارليق طلب انديريك. ماليك، رعيت، ارباب، فهله — هامي آذربايجانين ترقي و سعادت يولوندا فداكارليقلار گؤستمهليدير.

قزنت خالقي وار قوومسي ايله ميلي آزادليق اوغروندا دوشمنلره قارشي آمانسيز موباريزه آبارماغا چاغيرير و موباريزهين اهميتيني كوتلهلره دريندن ايضاح انديريردي. قزنت گؤستريدي كي، كيم آزادليق و ترقيه موخاليقت اندرسه، او، ميلتيميزين غدار دوشمندير. اونولا آمانسيز موباريزه آبارمايبيق.

«آذربايجان» قزنتي ايران خالقلارينين آزادليق حركاتيني بوغماق اوچون امپرياليستلرين الي ايله يئني بير حؤكومتين ايش باشينا كئيريلمهسيني قاباچادان كوتلهلره خبر وئيرير و اونلاري موباريزهيه چاغيراراق يازيردي كي، سيد ضيا و اونون طرفدارلاري ميستئر بئوين و ميستئر ايندنين سؤزلريني عئين تكرر انتمكدهديرلر. اونلار ايراندا قودرتلي بير ارتجاع دولتي يارتماق و دولتين نوختاسيني لوندون سياستچيلرينين اليه تاپشيرماق نيتيندهديرلر. تزه، موعاصير بير ايران هيئتلي و وجودا كئيرمگه چاليشيرلار.

قزنت تهرانين بؤيوك آديمالارلا ارتجاعيا طرف گنتمهسيني خاطريلادير، مجلس و دولتين خاين عونصورلردن تشكيلا انديلمهسيني گؤستمكله برابر يونانستاندا مونارخيست عونصورلرين يونان وطنرورلرينه توتدوقلاري قانلي ديوانلار كيمي، ايران دولتينين ده آذربايجان و ايران خالقلارينا وحشيجهسينهديوان توتاجاغيني قاباچادان خبر وئيرير كي، تهران بؤيوك آديمالارلا ارتجاعيا طرف گنتمكدهدير. باشيميزا يونان خالقينين اويونو گئيرمك فيكريندهديرلر.

مجلس، دولت و مطبوعات ساتيلميش خاين آداملارين اليه دوشموشدور. بونلار ووروب، بيخيبي، داغدييب اوز سياستلريني يئريتمك ايستهبيرلر.

بو زامان ايرانين دولت باشيندا صدردوروردو او، اولكهده ظاهيري دموكراتيانى بنله آرادان قالديرماق اوچون امپرياليستلرين الي ايله دموكراتيك قوملره قارشى هوجوما كنجير، خاين عونصورلرين و ساتقين مطبوعاتچيلارين فعاليتينه شرايط يارادير، دموكراتيك تشكىلاتلار و دموكراتيك مطبوعات وحشيجهسيه داغدييلير و تار مار انديليردى.

قزئت قودوزلاشميش ايران دولتينين ارتجاعى ماهيتيني گننيس خالق كوتلهلري آراسيندا افشا اندير، آذربايجان خالقينين ان مهم مسالهلري اطرافيندا دقتي جلب اندهر ك ايرانين وحدتيني پوزمادان آذربايجان اوچون مىلى استقلاليت طلبيني ايرملي سوروردو. «آذربايجان» قزئتي اوزونون 8 سئنتيابر 1945 جي ايل تاريخلي 3 جو نومره سينين «ايالت انجومي» آدلى مقاله سينده گؤسترير كي، ايالت انجومي بيزيم قانوني حاقمىزدير. آذربايجانلار اونو سلاح گوجو و قوربانلار باهاسينا قازانميشلار. بو گونه قدر مستبيلدر، مشروطه حوكومتيني اوز اللرينده آلت اندنلر و آزادليق دوشمنلري بيزيم بو حاقمىزي آرادان قالديرماغا موفوق اولموشدولار. ايندي دنيا ديشيب دموكراتيا و آزادليق جبهه سي قاليب چيخميش، ارتجاع و استبداد قوموسي محو اولماغا محكوم انديلميشدير. اونا گوره بيز فرصتن استفاده انديب حاقمىزي اوز گوجوموزله آلماييق.

قزئت انجوملر تشكىليني آذربايجان و انلجه ده ايران خالقارينين حياتي اوچون بويوك سياسي اهميته ماليك اولدوغونو گؤسترهر ك يازيردي كي، آذربايجان ايالت انجومينين بويوك سياسي معناسي واردير. بو انجومن تهران و ايرانين آيري آيري شهرلرينده باش قالديرميش ارتجاعيا و ضيدي دموكراتيك جريانينا مؤحك بيز يومروق و ديشسينديريجي جاواب اولماقدير.

آذربايجان ايالت انجومي تك آذربايجان مساله سينين حلي دنئيل، بوتون آزادليق مساله سينين حلي دنمكدير.

تهراندا ارتجاع عونصورلري و سيلاحي ژاندارم قوملري آزغينلاشراق دموكراتيك تشكىلاتلاري اشغال اندير، دموكراتيك مطبوعاتي باغلايير و زحمتكشلرين كوچه نومايشريني آمانسيز صورته داغديير، دموكراتيك تشكىلاتلارين باشچيلاريني حبس انديرديلر.

بنله بيز ارتجاعى وضعيتي تهران قزئتلري ده اعتراف انديرديلر. «دونن سحر نظامى فرماندارينين ژاندارم مأمورلاري، حزب توده ايرانين كلوبونا و همكارلار اتفاقينين يئرلشديكي يئره سوخولاراق عمارتي و اورالارا گليب گندن يوللاري اشغال انديب همين تشكىلاتلارين تابلولاريني چيخارميشلار.

عموميتله حزب توده و فهلملرين همكارلار اتفاقى عوضولريندن 50 نفره ياخين حبس انتميش لر» 11.

اولكهده حوكم سورن و گوندن گونه شيدتلن ارتجاعين آزغينليغينا قارشى هر يئرده اعتراف سسلري آتماغا باشلايير.

انله بو واخت لوندوندا و بويوك دولتين خارجي ايشلرنازيرلرينين كونفرانسي كنجيريليردي.

تهراندا حربي حوكومت طرفيندن اونلاردا دموكراتيك قزئتلر باغلانميشدي. بو زامان دموكراتيك قزئتلرين نشري قاداغان انديلميشدي. بنله بيز وضعيتله علاقه دار اولاراق 26 نفر قزئت موديرينين امضاسي ايله لوندون كونفرانسينا اولكهده دموكراتيك قوملره قارشى چيخيش ائدن ايران دولتينين يئريديگي ارتجاعى سياستي افشا ائدن بيز تئلقرام گؤندريلدي.

تئلقرامدا دنئيليردي: «ايراندا ايگيرمي ايلدن بري اولكمني سويان و آلمان ايتاليان فاشيستلري ايله امكداشليق ائدن ديكتاتور حاكيميتينين نومائندهلري بو گون بيرلشميش ميلتلرين نيظامنامه پرينسيپلري ايله حسابلاشمايلاق سونگو گوجو ايله ايران خالقيني سوز و مطبوعات آزادليغيندان محروم انتميشلر. اونلار قزئتلري باغلايير، موديرلريني حبس اندير لر» 12. تئلقرامدا داها سونرا گؤستريلير كي، خالقين ارادهسي علميهنه اولاراق زورلا تطبيق انديلن بو رنژيمي حيفظ

ائتمک اوچون آزادلیق و دموکراتیانی لغو ائتمک تشبوتلرینه ال آتیلیر. نئلقرامی امضالایانلار یازیرلار: «بیز اجتماعیت آدیندان قطعی اولاراق بو جور وضعیتیه اعتبارض اندیرییک و رسمی اولاراق بیان اندیرییک کی، سوز، بیغینجاق و شخصی امنیت آزادلیغیندان تامامیله محروم اندیلیمیشیک. بو حل اندیجی گونلرده سیزی اولکدهکی حقیقی وضعیتله تانیش ائتمگی لازیم بیلیرییک. ایراندا دموکراتییا و آزادلیقدان هنج بیر ایز قالمادیغینی و بو وضعیتله علاقه دار اولاراق خالقین عمومی غضبینه سیزین نظرنیزه چاتدیرماغی ضروری حساب اندیرییک» 13.

آذربایجان خالقینین ایستک و آرزولاری، اوغروندا موباریزه آپاردیغی موقدس مقصدی، ایران دؤلتینین اولکهنی اوچوروما آپارماسی، فلاکت و بدبختلیکلرین سببلری، ایران خالقلارینین دموکراتییا و آزادلیق طلبلری دموکراتیک قزنتلرین صحیفه لرینده گنتدیگجه داها پارلاق صورتده اوز انعکاسینی تاپیردی.

آذربایجان همیشه ایران انقلابینین بئشیگی و ایران آزادیاھلارینین مؤحکم آرخاسی اولموشدور.

ایران ارتجاع سینین آزعینلاشدیغی بئله بیر زاماندا آذربایجان خالقی ایران آزادیاھلارینین کومگینه قالخاراق، اوزونون کسکین سیلاحی اولان مطبوعات و اسیطه سی ایله دوشمنلری افشا ائتمکله اوز موباریز سسینی اوجالدیر و یورولمادان میلی آزادلیق اوغرونداکی موباریزه نی داوام ائتدیریردی.

«آذربایجان» قزنتی میلی آزادلیق اوغروندا موباریزه خالق کوتله لرینی مؤحکم بیر تشکیلاتدا بیرلشدیرمک یولوندا تشکیلاتچیلیق ایشینی آردیجیللیقلا حیاتا کئچیرمک یولوندا چالیشاراق، اوزونون «سیاسی فرقه لرین عفتی» آدلی باش مقاله سینده یازیر کی، بیزیم بؤیوک و آغیر وظیفه میز بو جامعاتی تشکیل ائتمک و اونون اراده و قودرتینی جدی صورتده خالق آزادلیغی یولوندا ایشه سالماقدان عبارتدیر.

فرقه ایلك گوندن اعتبارن فرقه تشکیلاتینین ساغلاملیغینا، عوضولرینین مؤحکم و ثباتلی اولماسینا چالیشمیش، دوشمنلرین و یاراماز عونصورلرین فرقه سیرالارینا سوخولمالارینا قارشی ساییق اولماغین ضرورلیغینی دموکراتیک مطبوعاتین قارشیسیندا تاخیره سالینماز و واجیب بیر مساله کیمی قویموشدور. «آذربایجان» قزنتی بو مونسابتله اوزونون 16 سئنتیابر تاریخی 21 جی نؤمره سینده یازیر کی، آداملارین ظاهیری سیزی آداتماسین، باشینی ساخلاماق ایستهمین دوشمنلری، بلی دنن آداملاری اولدن فرقه یه سوخولماغا قویمایین. بیز هنج کسی زورلا فرقه یه یازدیرماق فیکرینده دئییلیک. خالقین حسن رغبتی و علاقه سی بیزه کیفایت اندر. فقط کندلر و شهرلردن سنل کیمی آخیب گلن جاماعاتا بئل باغلامالییق.

فرقه مطبوعاتیندا فرقه تشکیلاتلارینین مؤحکم آداملارین اللرینه تاپشیریلماسی گؤستریلهرک دئییلیردی کی: «فرقه نین اساس سنگرلری گرک دوزگون، دوشونجه لی و ساغلام فیکرلی آداملارین الینه تاپشیریلسین» 14.

فرقه عوضولرینین کمیته دئییل، کئیفته مؤحکم و اینتظامی اولماسی فرقه مطبوعاتینین اساس دقت مرکزینده دورودو. «تشکیلاتیمیز قوی عده بؤیوک اولماسین، آما اینتظام و ایستحکامجا قوتلی اولمالیدیر» 15.

«آذربایجان» قزنتی فرقه قورولتایینین چاغیریلماسی ایشینده تبلیغاتچیلیق و تشکیلاتچیلیق رولونو باجاریقلا یئرینه یئتیریردی.

بو مونسابتله قزنتین نؤمره لرینده «فرقه میزین بیرینجی کونقره سی مونسابتی ایله»، «فرقه اویونجاق دئییلدیر»، «آذربایجان خالقی اوز تاریخی وظیفه سینی اونوتماز»، «بیرینجی کونقره سیمیز»، «موختاریت مساله سی و انجمن ایالتی»، «فرقه کونقره سی خالقیمیزین لیاقتینی اثبات ائتدی»، «مرامنامه میز» و س. بو کیمی باش مقاله لر فرقه نین اساس مقصدینی گنیش کوتله ره آیدین بیردیله ایضاح و شرح اندیردی.

فرقه قورولتایینین موداکره و تصدیقینه وئریمیش پروقرامدا تورپاق مساله سی، معارف و مدنیتین ترقیسی، آذربایجانین صنایع لشدیریلما سی، هابنله تجارتین دوزگون یولا سالینما سی، گوندن گونه آرتماقدا اولان ایشیسیزلیگین قارشیسینین

آلینماسی، آذربایجان خالقینین اؤز مقدراتینا صاحب اولماسی، ایرانین استقلال و آزادلیغینین قورونماسی کیمی مهم سیاسی مسالهلر اطرافیندا عملی تدبیرلر و مباریزه یوللاری گؤستريلمیشدی.

قرئت «فرقه‌میزین بیرینجی کونفره‌سی مناسبتی ایله» آدلی مقاله‌ده فرقه‌نین پروقرامینین حاضرلانماسیندا بوتون خالق کوتلهرینی سفربرلیگه آلیر، خالق اؤز فیکیرلرینی دئمگه چاغیریردی.

1945 جی ایل اکتیابر آیینین 2 ده تبریز شهرینده آذربایجان شهر و ویلايتلرینین مختلیف صنیف و طبقه‌لرینی تمثیل ائدن و آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین تشکیلاتلاریندان سئچیلیمیش 237 نوماینده‌نین اشتراکی ایله فرقه‌نین بیرینجی قورولتایی کئچیریلدی. قورولتایدا 40 نفر مشورتچی سسله و 17 نفر قوناق صیفتی ایله اشتراک اندیردی.

قورولتایین ترکیبینه فهله، کندلی، ضیالی و صنعتکارلارلا بیرلیکده خیردا مالیکلر و خیردا تجارت آداملاری دا وار ایدی.

قورولتایدا ایران آزادلیغی اوغروندا مباریزه آپارمیش مشهور آدلی سانلی آزادیخاهلار اشتراک اندیردیله. بونلاردان قیامی، کبیری، نوروللا یئکانی و س گؤستمک اولار.

«آذربایجان» قرئت اؤز صحیفه لرینده آدیجیل اولراق فرقه قورولتایینین گندیشینی، نوماینده‌لرین چیخیشلارینی و اورادا موذاکره اولونان مسالهلرین مضمونونو واختلی واختیندا کوتلهره چاتدیریردی. فرقه‌نین حیاتیندا بؤیوک اهمیته مالیک اولان بو تاریخی قورولتایین قبول ائتدیگی 48 ماده‌دن عبارت بؤیوک پروقرامدا اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، مدنی معارف مسالهلری قنید اولونموشدو. میلی موختاریت، دیل آزادلیغی و تورپاق مساله‌سینین فرقه قورولتاییندا چوخ حرارتله موذاکره ائدیلمه‌سی قورولتایین نه قدر بؤیوک بیر اهمیته مالیک اولدوغونو گؤستریدی.

قورولتایین تشکیلی مناسبتی ایله فرقه تشکیلاتلاریندان، همکارلار اتفاقیندان، موسیسه و ایدارلردن، خالقین مختلیف صنیف و طبقه‌لریندن، هابئله ایرانین مختلیف شهرلریندن یوزلرله آزادیخاهلارین تبریک تئلئقراملاری گؤندریلمیشدی کی، بوتون بونلار دا اکتیابر آیینین 20 ه قدر قرنتین نؤمرلرینده چاپ ائدیلمیشدی.

قورولتایین موذاکره‌سینده میلی موختاریت و تورپاق مساله‌سی مهم یئر توتوردو.

و. ای. لنین گؤستمیشدیر کی: «هر بیر انقلابین ان باشلیجا مساله‌سی، شوبه‌سیز، دولت حاکیمیتی مساله‌سیدیر. حاکیمیتین هانسی صنیف الینده اولماسی هر شئی حل ائدیر... حاکیمیت مساله‌سی اوزریندن نه یان کئچمک، نه ده بونو آرخا سیرایا کؤچورمک اولماز...»¹⁶

آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین و میلی آزادلیق حرکتینین قارشیسیندادوران اساس مساله آذربایجاندا خالق حاکیمیتی یاراتماق مساله‌سی ایدی.

محض بونا گؤره ده آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین بیرینجی قورولتایینین قبول ائتدیگی پروقرامدا انقلابین اساس مساله‌سی اولان سیاسی حاکیمیت مساله‌سی تام آیدینلیغی ایله اؤز عکسینی تاپمیشدیر. بو حاقد فرقه پروقرامینین 4 جو ماده‌سینده دئییلیر کی، مملکتین سیاسی تنزولونه سبب خالق ظولمت و جهالتده ساخالیان موستبیدلر حاکیمیتی جدی صورتده مو ائدیلمه‌لیدیر و بیر داها دیکتاتورلوغا یول وئریلمه‌لمیدیر.

دموکراتیک حاکیمیت مساله‌سی حاقیندا پروقرامین 6 جی ماده‌سینده دئییلیر: «خالقین عمومی رای وئرمه‌سی یولو ایله مملکتین دردلرینی قانان و اونون یارالارینی ساغالتماق ایسته‌مین و بونا قادیر اولان حقیقی خالق دموکراتیک دولتی یارادیلمه‌لیدیر»¹⁷.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سی اولکده خالق حاکیمیتی قورماق اوغروندا مباریزه‌ده فهله کندلی صنیفینین هئگمونلوغونو حیاتا کئچیرمک و بو صنیفلرین اتفاقینین مؤحکم‌لندیریلمه‌سی یولوندا بؤیوک سعی گؤستریردی.

فرقه پروقرامیندا فهلهلرین حقوقلاری تام پار لاقلیغی ایله ایفاده اولونموشدو.

فهلهلرین وضعیتی یاخشیشدیرماق مقصدی ایله پروقرامدا بو مادهلر قنید اولونموشدو:

آ) بوتون اولکده 8 ساعاتلیق ایش گونو تعیین ائدیلمهلی و اضافی ایشه موتناسیب علاوه موزد وئرلمهلیدیر؛

ب) فهله، قوللوقچو و مخصصیلر اوچون اجتماعی بیمه (سیغورتا) قانونو یارادیلب حیاتا کچیرلمهلیدیر؛

و) تنزیکله خصوصي زحمت قانونو یارادیلمهلیدیر؛

د) بوتون فهلهلرین، ایشچیلرین حقوقلاری حیفظ اولونماق شرطی ایله اونلارا هفتهده بیر گون ایستیراحت گونو، آزادلیق گونلری، میلی بایراملاردا ایستیراحت و ایله بیر آي مرخصلیک (مادونیت) وئرلمهلیدیر 18.

پروقرامدا، همچین زحمتکشلرین اقتصادی وضعیتی یاخشیشدیرماق، ایشسزلیگی آرادان قالدیرماق مقصدی ایله اولکده یئنی فابریک، زاوود، هابئله آغیر صنایعین یارادیلماسی ضرورتی و اونون یوللاری گؤسترلمیشدی.

آذربایجان دموکرات فرقهسی آذربایجان خالقینین احتیاج و طلبلریندن دانیشدیقا و اونون میلی خصوصیتلرینی نظره آلدیقا بئله اونو ایرانین داخیلینده بیلیمیش و همیشه اولدوغو کیمی، ایرانین استقلالیتینی مدافعه ائتمیشدیر. بو حاقدان آذربایجان دموکرات فرقهسینین پروقرامینین بیرینجی مادهسینده دئییلیر کی، آذربایجان دموکرات فرقهسی ایرانین تمامیت و استقلالیتینی مدافعه ائتمکله برابر، آذربایجان میلی و ینرلی خصوصیتلرینی نظره آلاق اونون اقتصادی سیاسی و مدنی ترقیسی سورتلندیرمک مقصدی ایله تنزیکله ایالت و شهر انجمنلری سچکیلرینه باشلاماگی طلب ائدیر.

آذربایجان دموکرات فرقهسی داهی لنینین خالقلارین اوز مقدراتینی تعیین ائتمک حاقینداکی مدعاسینی دؤورون ان واجیب مسالهمسی حساب ائدهرک، آذربایجان خالقینین سیاسی، اقتصادی و مدنی معارف ساحه سیندهکی موختاریتینین تامین ائدیلمهسینی مهم وظیفهلردن بیر کی قارشیا قوبموشدو. بو حاقدان پروقرامدا گؤستریلیر کی:

«ایران مملکتینین داخیلینده یاشایان هر بیر میلتن داخیلی موختاریت و اوز مقدراتینی تعیین ائتمک حقوقو، ایالت و ویلایت انجمنلری واسیطهسی ایله تامین ائدیلمهلیدیر» 19.

پروقرامدا قنید اولونموش سیاسی حرکت خطینه اویغون اولراق، آذربایجان دموکرات فرقهسی موستملکهچیلرین تجاوزکارلیغینا و داخیلی ارتجاعیا قارشی مباریزده فهلهلرین، کندیلرین، شهر خیردا بورژوازیاسینین و دیگر وطنپرور دموکراتیک قوملرین واحید جبهه سینی تشکیل ائدی.

اوز نظری و عملی فعالیتینده مارکسیزم لنینیزم تعلیمینی رهبر توتان و پرولتار بین المیلچیلیگی پرنسپلرینه صادق اولان آذربایجان دموکرات فرقهسینین پروقرامیندا اولکهنین بوتون زحمتکشلرینین امپریالیزم و فئودالیزم اسارتیندن آزاد ائدیلمهسی، ایران استقلالیتینین تامین اولونماسی، بوتون ایراندا دموکراتیک اصولی ایدارهنین یارادیلماسی کیمی مهم مسالهلر قنید اولونموشدو: «ایراندا حقیقی آزادلیق، استقلال و دموکرات اصولی ایداره یاراتماق آذربایجان خالقینین عالی هدفیدیر» 20.

قزئت قورولتاینین اهمیتی حاقیندا یازمیشدیر کی، ایکی گون عرضینده پروقرام کیمی اساس بیر مسالهنین حلی اثبات ائدیر کی، بیزیم کونفرئسیمیز مرکزی پارلامنت آدانان مجلسدن فعالیت و یارادیجیلیق جهندن تصوره گلمز بیر مسافهده ایرملی دوشموشدور.

بیرینجی قورولتای فرقهنین پروقرام و نیظامنامهسینی قبول ائتمکله برابر فرقهنین مرکزی کومیتهسینی و مرکزی تفتیش کومیسایسینی دا سنجدی.

بئلهلیکله، آذربایجاندا واحید و سیاسی بیر فرقه یارانمیش اولدو، بوتون آذربایجاندا واحید بیر میلی جبهه یارادیلدی.

قنید ائتمک لازیمدیر کی، آذربایجاندا کونفرانسلا، بیغینجاقلار چوخ اولوردو. لاکین بئله بیر اختیاراتا، تام و مستقل صلاحیت مالیک اولان قورولتای کنچیریلیمه میشدی.

بونلارین هامیسی «ایالت نامینه تشکیل اولوندوقلاریندان جدی تصمیملر توتا بیلیمه مگه مجبور اولموشدولار. چونکی اساس و پرنسیپال مسالهلری حل ائتمک ایالتی کونفرانسلا رین صلاحیتیندن خارج ایدی، حالبوکی بیزیم کونفرانسیمیز تامامیله سربست و اساس مسالهلری موداکره و حل ائتمک اوچون ان عالی بیر مرکز حساب اولونوردو»²¹.

قبول اولونموش پروگرام و قرارلاری نظره آلساق، قورولتای سادهجه بیغینجاقل اولماییب، «بو گون دوست و دوشمنلریمیزین تصدیقی ایله بوتون دونیادا سس سالان بویوک حرکتیمیزین نقشه و تدبیرلرینی تهیه ائتمکله، دوغروندان دا حربی و انقلابی بیر ارکانی حرب ایشینی گورموش اولدو. بو جهندن دئییه بیلریک کی، کونفرانسین سونا چاتماسی ایله میلی حرکتیمیز باشلانیب مونظم صورتده خالق تشکیلات حالینا آماغا موفوق اولدو»²².

«آذربایجان» قزنتی فرقه نین پروگرام و نیظامنامه سینی ایضاح ائتمکله کیفایتلنمیردی. قزنت عئینی زاماندا بوتون فرقه عوضولرینی و خالق کوتله لرینی فرقه نین شوعارلارینی، قورولتایین قرارلارینی یئرینه یئتیرمک اوغروندا مباریزیه قالدیریدی.

«آذربایجان» قزنتی گونون ان واجب و مهم مسالهلرینی اوز صحیفه لرینده عکس ائتدیرمکله خالق و فرقه عوضولرینی سیاسی و نظری جهته سیلاخلاندیریدی. قزنت ساده دیلده، کوتله لرین باشا دوشدیو، خالقین دوغما دیلینده یازدیگی اوچون ده گنیش زحمتکش کوتله لری طرفیندن رغبتله اوخونور، اونون سوزلری ایسه فرقه نین رسمی تاپشیریگی کیمی قبول اندیلیدی.

ن. س. خروشوو مطبوعاتین اهمیتینی، اونون باشلیجا ایدئیا سیلاحی اولدوغونو گؤسترهرک دئیمیشدیر: «...سیلاح اولمادان اوردو و وروشا بیلیمه دیگی کیمی، مطبوعات قدر کسکین و مباریز بیر سیلاح اولمادان پارتییا اوز ایدئولوژی ایشینی موفقیته آپارا بیلمز»²³.

«آذربایجان» قزنتی ده میلی آزادلیق و دموکراتییا اوغروندا داخلی ارتجاع قوه لرینه و امپریالیستلره قارشی مباریزه ده فرقه نین ان اعتبارلی و مؤحکم ایدئیا سیلاحی ایدی.

«آذربایجان» قزنتی ان یاخشی یازیچی و ژورنالیستلری اوز اطرافیندا بیرلشدیره بیلیمیشدیر. بونلاردان فریدون ابراهیمی، م. ترابی، ه. خوشکنابی، اسماعیل شمس، ق. قهرمانزاد، عباس پناهی، احمد موسوی و س. گؤستریمک اولار. فرقه نین صدری پیشهوری «آذربایجان» قزنتینین و آنادیلینده نشر اندیلن مطبوعاتین تشکیلاتچیسینی اولموشدور. «آذربایجان» قزنتینده ان مؤحکم و مضمونلو، دولغون مقاله لر پیشهوری نین قلمی ایله یازیلیمیشدیر. او، «آذربایجان» قزنتینه یاخیندان رهبرلیک ائتمیشدیر.

س. پیشهوری قزنتین فعالیتینی قیمتلندیرهرک دئیمیشدیر: «آذربایجان» قزنتی منیم نظریمه مباریزه سیلاحی اولدوغو قدر فرقه و خالق ایشینین ده آیناسی اولموشدور.

قزنت خالق کوتله لری ایله اوز دوغمادیلینده دانیشیر و اوزونون گنیش موخبیر شبکه لری واسیطه سی ایله اونلارلا سیخ علاقه ساخلاییدی. خالق کوتله لری قزنت واسیطه سی ایله دموکراتلارین مقصدینی دوشونوردو، فرقه نین ایشلری، فعالیتی بو قزنت واسیطه سی ایله گنیش کوتله لره چاتدیریلیدی.

هر بیر اوخوجو آذربایجاندا، ایراندا و دونیادا جریان ائدن تاریخی حادثه لرین ان گؤزل ایفاده سینی «آذربایجان» قزنتینین صحیفه لرینده گوروب اوخویا بیلر.

«آذربایجان» قزنتی میلی آزادلیق اوغروندا، ایشیقلی گله جک اوغروندا مباریزه آپاران کوتله لرین اوانقاردی اولان واحد پارتییانین یارادیلماسی یولوندا جدی سعی گؤستریمیشدیر. قزنت دموکراتیک قوه لرین تشکیلینده و اونلاری واحد

پارتيا ياراديلماسي ايشينه جلب ائتمكده، پارتيبانين مقصد و وظيفه لرني كوتله لره چاتديرماقدا، كوتله لرني انقلابي شعورونون و سياسي اينكشاف سوييه سينين آرتماسيندا بويوك تشكيلاتچيلىق و تبليغاتچيلىق رولو اويناميشدير.

آذربايجان خالقينين آرزو و ايستكلريني، اونون ميلي آزادلىق طلبلريني حياتا كنجيرمك اوغروندا بويوك موباريزه يولو كنجميش اولان «آذربايجان» قزنتي آزادلىق و دمokratيا ايشينه خيومت ائدن قاباقجيل مئديالارين ترنومجوسو و تبليغاتچيسي اولموشدور. او، آذربايجان دمokrat فرقه سينين هر گون فهله صينفي ايله، گنئيش خالق كوتله لري ايله دانئشان ديلى، سون درجه قووتلي بير سيلاحي اولموشدور.

آذربايجان دمokrat فرقه سينين خالق سعادت يولوندا، آذربايجانين ترقيسي يولوندا نه قدر فداكارلىق گوستريب، نه كيمي تدبيرلر كنجيرديگيني، خالقين بو فرقه اطرافيندا توپلانميش ناموسلو اوغوللارين نجه كسكين و شرفلي موباريزه آپارديگيني ايشيقلانديران «آذربايجان» ژورنالي يازير كي: «آذربايجان دمokrat فرقه سينين ناشيري افكاري «آذربايجان» قزنتينين صحيفه لري آزادلىقلا استبداد، استقلاليتله محكوميت، عدالته ظولم، ترقي ايله ارتجاع آراسيندا گندن آمانسيز موباريزه نين گرگين صحنه لرني گوزلر يميزين قارشيسيندا جانلانديرير» 24.

آذربايجان خالقينين 1945—1946 جي ايللرين ميلي آزادلىق حركاتي دؤورونده ديل مساله سي چوخ جدى و كسكين بير شكيله ايرملي سورولموشدور. دئمك اولار كي، بو مساله آذربايجان خالقينين بوندان اولكي انقلابي موباريزه حركاتي دؤورلرينده هنج بير زمان 1945—1946 جي ايله اولدوغو قدر وسعت و كوتلوي خاراكتئر آماميشدي.

چوخ ميلتلي اولكه اولان ايراندا آذربايجان خالقي هاميدان آرتيق امپرياليسترلين و ايرانين ارتجاعچي حاكم دايملرينين يئرئيتديكلري سونسوز ميلي ظولم سياستينه و تضيقينه معروض قالميشدير. ايگيرمي ايلليك استبداد اصولي ايداره سي دؤورونده و سونراكي ايلرده ده آذربايجانين بولو ثروتي ايرانين ارتجاعچي دؤلتي طرفيندن غارت انديلميش، اونون دوغماديلي قاداغان اولونموش، بو خالقين پارلاق تاريخي. ميلي تي، زنگين مدنيتي اينكار انديله رك زورلا فارسلاشديرما سياستي آپاريلميشدير.

ايرانين ارتجاعچي حاكم دايملري اؤزلرينين منفور نيتلرينه نايل اولماق اوچون آذربايجانين قديم شهر، كند، داغ و چايلارينين دا بير نچه سينين آدلاريني ديبشدير ميشلر. مثلا، اورميه شهريني — رضاييه، سالماس شهريني — شاهپور، آجي چايي — تلخود و س. آدلاندير ميشلار.

ايرانين حاكم ميلتچيلري و ارتجاعچي حاكم دايملري ايران مدنيتي، ايران ديلى و ايران ميلتي آدي آلتيندا چيخيش اندهرك، ايراندا ياشايان آذربايجانلي، كورد، توركمين، عرب و س. خالقلارين ديبلريني، مدنيتيني، ميلي وارليغيني حياسيزجاسينا اينكار. اندير و اونلاري ايران مدنيتينين و ايران تاريخينين بير حيصه سي كيمي قلمه وئرهر ك ايديعا انديرلر كي:

«...مىلتميز دونيا مدنيتينين مشعلداري اولدوغو بير وختدا بيزيم آذربايجانلي هموطنلر يميزين اوز ساير هموطنلريندن آيريجا ادبياتي و تاريخي اولماميشدير. يعني تاريخين بوتون دؤورلرينده اونلارين محلي ديبلري ده اولماميشدير، عكسینه، اونلارين و اجدادلارينين ميلي و تاريخي ديلى فارسي اولموشدور» 25.

بورادان ايران دؤلتينين آذربايجانلي، كورد، توركمين عرب و باشقا خالقلارا قارشي فارس ميلتچيلىگي سياستي يئرئيتديگي آچيق و آيدين صورته گؤرونور.

ولاديمير ايليچ لئنين دئميشدير:

«كيم ميلتلرين و ديبلرين حقوق برابرليگيني قبول و مدافعه ائتميرسه، هر جور ميلي ظولمه و يا حقوق برابر سيزليگينه قارشي موباريزه ائتميرسه، او، ماركسيست دئيلىدير، او حئي دمokrat دا دئيلىدير» 26.

آذربایجان دموکرات فرقه‌سی و اونون موباریز مطبوعاتی یاران‌دیغی گوندن مارکسیزم لئنینیزم مؤوقعینده دوراراق دوشمنلرین بوتون یالان، اساسی اولمایان، دفعه لرله دنیلیب چینیتمیش مدعالاریندان داشی داش اوسته قویمامیش، اونو دارماداغین ائتمیشدیر.

بو مونسبتله قزئت اؤزونون «دؤزولمز جنایت» آدلی مقاله‌سینده یازمیشدیر کی، آذربایجان میلیتی دونیانین ان قدیم و مدنی خالق‌لاریندان بیریدیر. آذربایجانین اوچ مین ایلدن آرتیق پارلاق تاریخی واردیر. اونون بوتون دنیا ادبیاتیندا گؤرکملی یئر توتان شاعیرلری وار، بئله بؤیوک بیر خالقین اؤزونه لاییق تاریخی، میلیتی، دیلی و اجتماعی خصوصیتی واردیر. بودیل، آنادیلیمیز، حاجی میرزه حسن روشدییه‌نین دندیگی کیمی، آذربایجان دیلیدیر. بودیل و میلیوندان آرتیق نوفوذ اولان قهرمان، موباریز و آزادیخه بیر خالقین دیلیدیر.

ایرانین ارتجاعی حؤکومتینین و حاکیم صیفین آذربایجان خالقینین دوغمادیلینی قاداغان ائتمه‌سینه قارشی عصیانکار سسینی اوجالدان قزئت بونو «دؤزولمز جنایت» آدلاندیریر و قنید ائدیر کی، هیتلرچیلر و موسسولینیلر حؤکومتی دموکراتیک قوه‌لرین قارشیسیندادیز چؤکوب محو اولدوغو زاماندا، تئهران مورتجعلری هله ده بیزیم میلی و تاریخی وارلیغیمیزی اینکار ائدیر مکتبلرده یوز مینلره آذربایجانلی بالالارینین دیلینی کسیرلر. اونون شئیخ محمد خیابانیدن یادیگار قالان عزیز گؤهرینی تاپدالاییرلار.

آذربایجان دیلی تاریخ بویو خالقیمیزین یادانللی اشغالچیلارا قارشی آپاردیغی موباریزه اؤز حیاتیلیغینی و ثابیتلیغینی ساخلامیشدیر.

آذربایجان خالقینین ان گؤرکملی یازیچی، شاعیر و ادیب‌لری اؤز گؤزل اثرلرینی آذربایجان دیلینده یازمیشلار. دونیانین بیر سیرا کلاسیک یازیچیلارینین اثرلرینین آذربایجان دیلینه ترجمه اولونماسی بودیلین لوغت فوندونون نه قدر زنگین و گنیش اولدوغونو اثبات ائدیر.

آذربایجانین منقول ایستیلایسیندان سونرا «تورکلشدیریلدیگی» حاقیندا ارتجاعی عنصورلرین بوشوغازلیق‌لاری دا چوخدان چاغیریلیمیش بایاتیدیر.

ایرانین مشهور آزادیخاهلاریندان بیرری اولان مکرم ترابی آذربایجان دیلینین منقوللار طرفیندن یاران‌دیغینی ایدیعا ائدن مورتجعلره، اونلارین مطبوعات جیزما قاراجیلارینا بئله جاواب وئرمیشدیر: «آذربایجانلیلار منقوللارین گوجلره اؤزدیللرینی تحمیل ائدیکلرینی ایدیعا ائدنلر چوخ نادان آدمالاردیر. منقوللار یوز ایلدن آرتیق آذربایجاندا حاکیمیت سوره بیلیم‌دیکلری حالدا اؤزدیللرینی بیزه تحمیل ائتمیشلرسه، عجا آلتی یوز ایلدن زیاده حؤکومت ائدن فارس‌لار نه اوچون بودیلی دیبشدریمگه مووفق اولمامیشلار؟ بو اثبات ائدیر کی، دیلی زور و یا آیری آیری واسیطه‌لرله دیبشدریمک اولماز. دیلیمیزین موخالیقلری بو پوچ ایدیعالاری ایله آذربایجانین مدنیتینی بوغماق، بو واسیطه ایله خالقیمیزی جهالتده ساخلاماغا جان آتیرلار»²⁷.

دیلین اهمیتی حاقیندا بؤیوک روس پئداقوقو اوشینسکی دئمیشدیر کی، بوتون خالق، اونون بوتون وطنی اونون دیلینده جانلانیر.

هر بیر میلتن مالینی، دؤلتینی و حتّی وطنینی الیندن آلسان، اولوب ایتمز، آمادیلینی آلسان اولر و اوندان بیر نیشان دا قالماز.

گنیش خالق کوتله‌لری ایله سیخ باغلی اولان «آذربایجان» قزنتی آذربایجان دیلینین خالق اوچون ضروریلیغینی و حیاتیلیغینی ایناندیرجی صورتده ایفاده ائدیر کی، دونیادا هر شنیدن شیرین، سئوملی، جاذبه‌دار آنادیلیدیر. هر هانسی میلتن آزاد آنادیلی اولمازسا، او میلتن محو اولار، چونکی آنادیلی اولمایان میلتن معارفی و ادبیاتی اولماز. معارفی اولمایان بیر میلته ایسه یابانچی انلر قیوم و یاخود آغا اولوب، اونو قول حالیندا ساخلیار. دوشمنلرین بوش ایدیعالارینا باخماپاراق دیلیمیز چوخ گنیش و زنگین بیردیلدیر. اونون ریشه‌سی خالقیمیزین قانیندا و اورگینده‌دیر. بیز

اونو آنا سودو کیمی امیب وطنیمیزین روحنواز هاواسی ایله تنفوس ائتمیشیک، اونو تحقیر ائدنلر بیزیم حقیقی دوشمنلریمیزدیر.

لئنین موستملکه و آسیلی اولکه خالقارینین میلی آزادلیق موباریزهسینین وظیفه لریندن دانیشارکن گؤستریمشیدیر کی، مظلوم خالقارین اوز تاریخی، آنادیلینی و میلی مدنیتینی موستملکهچیلرین هوجومندان مدافعه ائدی، خالقین اوزونه قایتارماق میلی آزادلیق حرکاتینین قارشیسیندادران مهم وظیفه لرین بیری دیر.

محض بو جهتنده ده «آذربایجان» قزنتی اوز فعالیتینین اساس استقامتینی آذربایجان خالقینین میلی مدنیتینی، دیلینی قوروماق اوغروندا موستملکهچیلره و ایران ارتجاعچیلارینا قارشی موباریزه چئویریمشیدیر.

قزنت حاقلی اولراق یازیر: «دیل مسالہسی مملکتین وحدتینی پوزمور، بلک، عکسینه اولراق، اونو داها دا قوروتلندیریر.

آذربایجانین میلی خصوصیتی ایران استقلالیتینین علنیه اولان بیر شئی دئییلدیر. بیز آذربایجان و ایران استقلالیتینین علنیه بیر ایش گؤرمه میشیک. ظولم زنجیرینی قیرماق ایران استقلالیتینین علنیه دئییلدیر.

س. پیشهوری آذربایجان دیلینین دوشمنلرینه آشاغیداکي جومله لرله اولدوروجو جاواب وئرهرک گؤستریمشیدیر کی، دیلین ریشه سی آنالارین سینه سیندن، خالقین آداب و عنعنه سی اوجاقلار باشیندان قالخیر. نه قدر کی، آنالار دیریدیر و اوجاقلار یانماقدادیر، بو خالقین دیلینی، آداب و عنعنه سینی عوض ائتمک مومکون دئییلدیر.

محض بونا گؤره ده هئج تصادوفي دئییلدیر کی، آذربایجان دموکرات فرقه سینین بیرنجی قورولتایندا حرارتله موذاکره اولونان و مدافعه ائدیلم مسالهلرین بیری ده آذربایجان دیلی مسالہسی اولموشدور. قزنت اوزونون «مرامنامه میز» ادلی باش مقاله سینده یازیر کی، قورولتایمیز مرامنامه کیمی اساس و مهم مسالهلری اوز آنادیلینده موذاکره ائدی و گؤستردي کی، دیلیمیز شعر و ادبی دیل اولدوغو کیمی، سیاسی اجتماعی و دولتی مسالهلری حل ائتمکده ده آرتیق درجه ده یارارلی بیری دیر.

آذربایجان خالقینین سسین، اونون حاق ایشینه و ایره لی سوردویو دموکراتیک پرینسیپلر، دونیانین موترقی خالقاری کیمی، ایرانین دموکراتیک دایرملری، آزادیخه پارتیبالاری و مطبوعاتی دا طرفدار چیخاراق، همین ایدنی و فیکیرلری رغبتله قارشیلایمیشلار.

حزب توده ایرانین مرکزی کومیتہ سینین بو مونسبتله نشر ائدیگی بیاننامه سینده آذربایجان دیلی حاقیندا بئله دئییلیر:

«...بو ائله بیری دیل دئییلدیر کی، اونو ایندیکی نسیل و یاخود حاضرکی پارتیبالار و جمعیتلر ایختیراع ائتمیش اولسونلار، بلکه قرینهلر دیر کی، نئچه میلیون جمعیت بودیلده دانیشیر» 28.

تئهراندا نشر ائدیلمیش «کیهان» قزنتی 1945 جی ایل یانوار تاریخلی 863 جو نؤمره سینده «پیشهوری یه پیغام» ادلی مقاله سینده حیاسیز جاسینا یازیر کی، سیز آذربایجان دیلیندن و میلیتیندن ال چکسه نیز، بیر کیچیک خان، بیر ستار خان و بیر خیابانی اولا بیلسینیز.

بورادان گؤرونویو کیمی، امپریالیستلری و اونلارین نؤکرلری اولان ایران دولتی، ایران ارتجاعچی عونسورلرینی هر شئیدن آرتیق عصیبلشدیرن، اونلاری یالان و بؤهتان دئمگه مجبور ائدن، حدیندن آرتیق ناراحت ائدن بیر حقیقت وارسا، او دا آذربایجان دموکرات فرقه سینین پروقرامیندا اوز عکسینی تاپمیش میلی موختاریت. خالقین سیاسی حاکیمیتی و س. مسالهلر دیر کی، بوتون بونلار دا آذربایجاندا انقلابی حرکاتین غلبه چالماسی ایله حیاتا کئچیریلدی.

ایرانین ارتجاعچی حاکیم دایرملری و اونلارین بویروقلارینی یئرینه یئتیرن ساتقین مطبوعات یئنی بیر بؤهتان ال آتاراق آذربایجان دیلینی فارس دیلینین شؤعه سی آدلاندیرماقلا قزنتلرینین صحیفه لرینده چوخلو های کوی قالدیردیلار. لاکین دوشمنلرین بو بؤهتانلاری دا اولکی کیمی مغلوبیته اوغراد.

س. پیشه‌وری دوشمنلرین بو بۇهتانلارینا دا منطیقی سۆزلری ایله بئله جاواب وئرمیشدیر:

آذربایجان دیلی فارس دیلینین شوعبه سی دئییل، خصوصی بیردیلدیر. بودیلی دانماق حقیقتی دانماق کیمیدیر. بیزیم حرکتیمیزین میلی خصوصیتمیزدن بیری دیل مسالہسی ایدی. بیزیم حرکتیمیزدیله واسیطہسی ایله دونیادا نوفوذ و شۆهرته مالیک اولای بیلدی و دونیایا گۆستریدی کی، بئش میلیونلوق. بیر خالق وار کی، او، اؤزدیلینده یازیب اوخویور.

آکادئمیک میرزه ایبراهیموو «آنادیلی» آدی اثرینده ثبوت ائدیرک یازیر کی: «... اسارت آلتینا دوشموش هنج بیر خالق اؤز میلی وارلیغینین و دیلینین محو ائدیلمه‌سینه راضی اولمامیشدیر. بئله خالقار سیاسی استقلالیت و دؤلتن محروم اولدوقلاری حالدا بئله، اولوم دیریم موباریزه‌سیندن ال چکمه‌میش، اؤز میلی وارلیق، میلی مدنیت و آنادیلرینین ساخلانماسینا و ترقی‌سینه سعی ائتمیشلر. بئله‌لیکله تا قدیم زامانلاردان بری آنادیلی هر خالقین حیات و آزاده‌لیک موباریزه‌سینده میثلسیز بیر سیلاح اولموشدور» 29.

«آزاد ملت» قزنتی آنادیلی حاقیندا بئله یازمیشدیر: «آذربایجان خالقینین آنادیلی تضیق‌لر آلتیندا اولوبدور. لاکین او، هنج واخت آرادان گئتمه‌یب، بلکه کول آلتیندان اود کیمی کؤزریب ایشیق‌لانمیشدیر» 30.

آذربایجان میلتینین دیلی. وطن دیلدیر.

بودیل حسن اوغولارین، نسیمیلرین، محمد فضولیلرین، واقیفلرین یادیگار قویوب گئندیکلری دوغما آذربایجان دیلدیر.

جلیل محمدقولوزاد، محمد سعید اوردوبادی، معجوز، میرزه علی اکبرصابیر، ج. جاببارلی و باشقالاری اؤز اولمز اثرلرینی دوغما آذربایجان دیلینده یازیب یاراتمیشلار.

سوونت آذربایجانیندا آذربایجان خالقی اؤز دؤلتینی یاراتمیش، فورماجا میلی، مضمونجا سوسیالیست مدنیتینی، آنادیلینی یوکسک درجه‌ده اینکشاف ائدیرمیشدیر. آذربایجان دیلینده بوتون موعاصیر علمله دایر درس کیتابلاری و علمی تدقیقات اثرلری یارادیلیمیشدیر. آذربایجان دیلینده یوزلرله یازیب یارادان عالیم و یازیچیلار یئتیشمیشدیر؛ 18 ایلدیر کی، آذربایجاندا علملر آکادئمییاسی یارادیلیمیشدیر. بونو قئید ائتمک کیفایتدیر کی، مارکسیزم لنینیزم کلاسسیکلرینین، فیلسوف، عالیم، شاعیر و یازیچیلارینین اثرلری آذربایجان دیلینده ترجمه ائدیلمیشدیر.

«آذربایجان» قزنتی حقیقتن آذربایجان خالقینین میلی مدنیتینی، اونون کئچمیش و حاضرکی انقلابی موباریزه تاریخینی اؤز صحیفه لرینده ایشیق‌لانديران، اونو دموکراتیک و آزادلیق سئور مدنی بیر میلت کیمی دونیایا تانیتدیران خطابت کورسوسو اولموشدور. محض بونا گۆره ده آذربایجان خالقی امپریالیزم، داخلی ارتجاع قوملرینه و ساتقین مطبوعاتچیلارا قارشی باریشماز موباریزه آپاران «آذربایجان» قزنتینی اؤزونون دوغما مطبوعاتی، دانیشان دیلی، حاق و عدالت جارچیسی حساب ائتمیش و ائدیر.

س. پیشه‌وری «آذربایجان» قزنتینی یوکسک قیمت‌لندیرهرک دئمیشدیر: «آذربایجان» قزنتی فرقه‌میزین دیلی و میلی آزادلیق حرکتیمیزین آتشین سیلاحی اولدوغو اوچون، اونون قیزیل صحیفه لری موباریزه‌میزین شانلی صحیفه لرینی تشکیل ائتمکده‌دیر،

خالقا قیریلماز علاقه و کوتله‌لرین یارادجیلیق قوملرین، انقلابی عزمینه مؤحکم اینام آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین قودرت منبعینی تشکیل ائتمیشدیر. او، موباریزه‌ده بونو اساس توتموشدور کی، حیاتین بوتون نعمت‌لرینی یارادان و تاریخین اصیل یارادجیلاری فهلملر و کندیلریدیر.

«آذربایجان» قزنتی خالق کوتله‌لرینی اولکهنین سیاسی، اقتصادی و دونیادا جریان اندن بین الخالق وضعیتله یاخیندان تانیش ائتمکله برابر، فرقه‌نین حرکت خطینین دوزگونلوگونو اونلارا ایناندیرجی صورتده باشا سالیردی.

آذربایجاندا گئنیشلنمکده اولان میلی آزادلیق حرکتینی بوغماق مقصدی ایله ساتقین ایران دؤلتینین باشچیسی صدر ینی بیر حیلہه ال آندی.

او، عۆمرو بویو ایران خالقارینا و اۆلکەنین استقلالیتینە خیانت ائتمیش مشهور امپریالیست جاسوسو سید مەدی فروخی فۆق العادە اختیاراتلا آذربایجانا والی تعیین ائتمگە چالیشدی.

لاکین آذربایجان خالقی امپریالیستلرین و ایران دۆلتینین بئله بیر خیانتینی هله شئیخ محمد خیابانینین رهبرلیک ائدیگی میلی آزادلیق حرکتی دۆرۈندە گۆزلری ایله گۆرموش و شاهیدی اولموشدور.

آذربایجان دموکرات فرقهسی بو خالقین الده ائتمیش اولدوغو انقلابی تجروبهلرینه آرخالاناراق دوشمنلرین بئله بیر خیانتینی واختیندا افشا ائتدی. بو مونسبتله تبریز شهرینده عمومی بیغینجاقلار کئچیریلدی. آذربایجان خالقی همین بیغینجاقلاردا یئکدیلیکلە قبول ائدیگی قطعنامه واسیطهسی ایله ایران دۆلتینین و امپریالیستلرین یئنی فیتنهکارلیغینی و آلقاق حرکتینی بیسلەدی و فروخینین آذربایجانا والی تعیین اولونوب گلەسینه قارشی اوزونون قطعی اعتراضینی بیلدیردی. ائله بو واخت آذربایجانین دموکراتیک مطبوعاتی کوتلهلری ساییق اولماغا چاغیراراق، دوشمنلرین آذربایجاندا بۆیوک بیر فیتنه یاراتماق فیکرینده اولدوغونو گۆسترەرک، ایران ارتجاعسینا خالقین آیدندان خبردارلیق ائدەرک یازیردی کی، بئله بیر خیانتین وار قووه ایله قارشیسینی آماق بیزیم میلی و ویدجانی وظیفه میزدیر. سۆزۈنه داوام ائدن قزنت یازیر:

«قوی اولسون، آذربایجان آزادیخلاری بیر داها ایمتاحان وئرمگە حاضریدیرلار. لاکین بوتون دنیا بیلەلیدیر کی، بو قانلی صحنه نی آچان نالاییق و یاراماز عونسورلردن تشکیل تاپمیش تئهران حۆکومتی و اون دۆردونجو مجلس باشچیلاریدیر»³¹.

قزنت «چاغیریلماش قوناقلار بیلەلیدیرلر» آدلی باش مقاله سینده بو حاقدان آذربایجان خالقینین تئهران ارتجاعسینا جاوابینی بئله ایفاده ائتمیشدیر:

«اونوتماسینلار کی، آذربایجان ایصفاهان، یزد و کیرمانا بنزەمەر. خالق آزادلیغا علاقه مندیر، یونجا یئیب آدیغی قانون اساسینی حیفظ ائدەجک، مشروطەنین پوزولماسینا یول وئرمیەجکدیر»³².

سۆزۈنه داوام ائدن قزنت تئهران حۆکومتینە خالقین آیدندان دئییر کی، قلم آزادلیغینا، ویدجان و عقیده آزادلیغینا، اجتماعی و جمعیت آزادلیغینا توخونماق اولماز. او، خالقین ناموسودور. بونا ال آتانلارین اللری کسیر و اوزلری محو اولارلار.

ایران بۆیوک بیر مملکتدیر. اونون طبیعی ثروتی اون بنش میلیونلوق دئییل، اللی، بلکه یوز میلیونلوق بیر اهالینین حیاتی تاملین ائده بیلر.

لاکین تئهرانین باشچیلاری ویلایت و ایالت اهالیسی اوچون حاق حیات قایل دئییلر. اونلار اوزلرینی اشرف مخلوقات حساب ائدیرلر.

بئله بیر حال ایران دۆلتی ایله خالق کوتلهلری آراسیندا بۆیوک اوچورومون و باریشماز ضیدیتین موجود اولدوغونو بیر داها اثبات ائدیر.

«دۆلتین قودرتی خالقین اونا اولان مئیل و رغبتیندن آسیلیدیر. خالقا اساسلانمایان بیر حۆکومت داهیلردن بئله تشکیل اولونارسا، یاشایا بیلمز، یاشاسا دا مملکتی و میلی فلاکتە دوچار ائتمکدن. باشقا بیر نتیجه یه یئنیشمگە قادیر اولماز»³³.

زور و سونگویه آرخالانان ایران دۆلتینین اوزون زامان داوام گتیرمەیب، خالق کوتلهلرینین موباریزهسی نتیجه سینده آلت اوست ائدیله جگینی «آذربایجان» قزنتی قاباقچادان خبر وئره رک یازیردی: خالقین محبتی و علاقه سی اولمادان خالقین دوشمنی ساییلان بیر حۆکومت تئز گئج روسوایچیلیقلا بیخیلماغا معروض قالار. بو، اجتماعی و طبیعی بیر قانوندور.

قزئت خالق کوتلهلرينين دولتين ايشلرينده ياخيندان اشتراك ائتمهسينين ضروريلیگيني و اونون ايران خالقلاري اوچون اهميتيني قنيد ائدهرک گؤسترير كي، بيز بونلارين هاميسيني دوشونوب نظره آلاق، خالقين حؤکومت ايشلرينه ياخينلاشديريلماسيني ايرملي سوروب ميلي بير دولتين انجومنلر واسيطهسي ايله يارانماسيني طلب ائديريرک.

لاکين ايران دولتي آذربايجان خالقينين حاق سؤزونه و قانوني طلبلرينه قولاق آسمير، سيلاح گوجو ايله خالقين آزادليق سسيني بوغماغا چاليشيردي.

ايران دولتينين و ارتجاعی دایرهلرين سياستيني افشا ائدن «اقدام» قزئتي يازير:

اگر اولکهنين هر بير مقامي يالنيز ايراني نظرده توتسايدی و اولکهنين بوتون مسالهلرينده حاق، عدالت، اينتظام و مصلحتين ضيدينه گئتمهسه يدي، آذربايجانين ايشي بو يئر چاتمازدي. ايندي اعتراف ائديرلر كي، آذربايجان ايرانين باشيدير. دونن ايرانين باشيني داشلا ازيرديلر. آذربايجان خالقينين ناله و فريادلاري بير يئر چاتميردي.

بس بو گون نه اوچون آذربايجان خالقيني اوخ، قالخان و سونگونون هدي ائتمک ايستهيرلر؟³⁴

ژاندارملار و ارتجاعی عونصورلر آچيقدان آچيغا دمokratik قوملره قارشي هوجوما کئچديلر.

«آذربايجان» قزئتي ارتجاع عونصورلرينه خبردارليق ائدهرک گؤستريردي كي، ايگيرمينجي عسرده خالقين مالينا، جانينا و ناموسونا تجاوز ائتمک اولماز. داغ باسماق و شاللاق آلتيندا اولدورمک، آغيز تيمک، دوداق کسمک زاماني کئچميشدير. ژاندارملار اونوتماسينلار كي، فرقه عوضونو تحقير ائتمک، فرقه بيناسينا ياخين دوشمک اولماز.

قزئت اولکهده هرچمرجليک يارادان، خالقلارين قانيني آخيدان ايران دولتينين يئرئديگي سياستي افشا ائدهرک دئير: قوي بوتون دنيا بيلسين كي، آسيياي دنسپوتيزم (استبداد) روحو ايله روحلانان مرکزي حؤکومت مملکتي صلوح و امين آمانليق يولو ايله ايداره ائتمگه قادير دئيلدير. قوي بوتون دنيا بيلسين كي، آذربايجان خالقي بو جنائتکار دولتين قارا سياستي نتيجهسينده نه قدر بلالار چکميش و نه سببه اوزونو ايداره ائتمک اوچون چاره آختارماغا باشلاميشدير.³⁵

اردبيل نومایندهسي لنکراني ايران مجلسينده چيخيش ائدهرک آذربايجان خالقينين حاقلي طلبلريني مدافعه ائتميش و دئيميشدير:

«سيز لجازليق ائدير، آچيقدان آچيغا ايرانا خيانت ائديرسينيز. سيز آذربايجانين ايستهديکلريني وئرمک و حاق سؤزلريني ائشيتمک عوضينده، اورايا توپ، فيشنگ و سرنيزه گؤنديرسينيز»³⁶.

کيرمانشاهدا نشر ائديلن «بيستون» قزئتي آذربايجان دمokrat فرقهسينين پروگراميني و بورادا ايرملي سورولن اجتماعي، سياسي، اقتصادي مسالهلرين دوزگون اولدوغونو تصديق ائدير و آذربايجان خالقينين حاقلي طلبلريني مدافعه ائدهرک يازير: «آذربايجان» دئير: خالقين و اولکهنين مقدراتيني گرک خالق اوزو معين ائتسين. آذربايجان خالقي زحمت چکديگي حالدا اونون اوز منافعينه اوغون اولان هر بير اجتماعي اصلاحات کئچيرمکده حاقي اولماليدير. آذربايجانلي اوز دوغماديلينده يازيب اوخوماقدا آزاد اولماليدير.

آذربايجان خالقينين چکديگي زحمتلرين نتيجهسي پايئاختدا عالي قصر و بينالارين نيکيلمهسینه صرف ائديلمههليدير. بوتون بو طلبلر موختاريتين معناسيدير كي، تام آيدنليغي ايله فرقه مرانامهسينده اوز عكسيني تاپميشدير. آذربايجان اوجا سسله دئير كي، ايران خالقلاري ميلي حؤکومت طلب ائديرلر و موستملکهچيلرين قولقلارينا چاتديريرلار كي، نه تک آذربايجان، بلکه بوتون ايران حریت ايستهير.³⁷

تئهراندا نشر ائديلن «فرمان» قزئتي آذربايجان دمokrat فرقهسينين يارانماسي ضرورتيني ارتجاعی ايران دولتلرينين آذربايجان خالقينا ائنديگي ظولم و تضيقين نتيجهسي کيمي قيمئلنديرهک يازير كي، بيز تشخيص وئرميشيک كي، دمokrat فرقهسي آذربايجان خالقينين سؤديگي و بؤيوک علاقه بسلهديگي بير ميلي فرقهدير كي، ايران ارتجاعسينين ظولم و تضيق نتيجهسينده منيدانا گلْميشدير. بيز اينانيريق كي، آذربايجان خالقينين طلبلري حاقليدير. بيز حؤکمن بيليريرک

كي، اونلار دا بيزيم كيمي آذربايجاني ايرانين آيريلماز حيصه سي حساب ائديرلر و ايران خالقلارينين بيرگه كؤمگي ايله بو اسارته سون قويماق و ايراني امپرياليسترلرين نؤكرلري اولان ارتجاعچيلارين ليندن نجات وئرمجكلر 38.

آذربايجان خالقينين بو حاقللي طلبلريني نه اينكي ايرانين دموكراتيک مطبوعاتي، حئي دونيانين صولح سئور و وطنپرور خالقلاري دا اوركدن آلفيشلايب تصديق ائتديلر. فرانس كومونست پارتيا سينين و فرانس خالقينين سئوملي رهبرلريندن مارسئل كاشئن بو موناسبتله «هومانيتي» قزئتنده يازميشدير: آذربايجانلilar تئهران حؤكومتينين اونلارا تحمیل ائتديگي تاماميله فنودال قيومچولو غوندان عذاب چكيرلر. همچنين اونلارين ميلي عنعنه لرينه حؤرمت ائديلمه سيني آرزو ائتمه لري طبيعي دئييلمي؟

آذربايجانلilar ايسته يرلر كي، اونلارا ايرانين داخيلينده موختاريت وئريسین، اقتصادي و معارف پروقراملاري گئنيش حياتا كئچيريلسين 39.

لاکين مجليسه خالقين حقيقي نوماينده لرینين يئرلريني تومتوش خاين عونصورلر هاي كوي سالاراق دولته تضيق گؤسترمله، اونو آذربايجان خالقينين حاقللي طلبلريني و خالقين دموكراتيک حرکاتيني بوغوب آرادان آپارماغا تحريك ائديرديلر.

«آذربايجان» قزئتي ارتجاعی عونصورلرين قالدیرديقلاري هاي كويون سببيني بئله ايضاح ائدير:

«اونلارين داد فريادي طبيعيدر، چونكي سود وئرن آذربايجان آدلي اينكلري آرتيق اونلارا سود وئرمك ايسته مير. سودونو اوز عزيز بالاسينا صرف ائتمك ايسته ير». 40

لاکين آذربايجان خالقي ارتجاعين بوتون وحشيلیگين، عذاب و ايشگنجه لرينه دؤزمرک دوغما فرقه سينين باير اغي آلتيندا، اونون شوعارلاريني حياتا كئچيرمك اوغروندا موباريزه سيني آرديجيلايقلا داوام ائديريردي.

بیر طرفدن، آذربايجان دموكرات فرقه سينين قودرتي، ديگر طرفدن، آذربايجان و ايران خالقلارينين ميلي استقلاليت اوغروندا دموكراتيک حرکاتين عظمتلي گوجو اولكهده بير طرفلي سياست يئریدن صدر حؤكومتينين اساسيني سارسيدي و نتيجه ده ايرانين ارتجاعی دولت كابینتي سقووط ائندي. بئله ليكله، فرخي نين تيريزه گلکم مساله سينين پوچا چيخماسي، فرقه نين گونده ليک ايشلرده ايرمليهمه سي تئهران موحيطينده شيدتلي قورخو ياراتدي. نتيجه ده ال آياغيني ايتيرميش مجليس مورتعلري صدري ايش باشيندان کنار ائتديلر.

تئهرانين دموكراتيک مطبوعاتي آذربايجان خالقينين حاقللي طلبلريني مدافعه ائدير و ايران دؤلتينين ارتجاعی ماهيتيني و يئریتديگي خالقا ضيد سياستيني كسكين صورتده پيسله بيردي.

تئهراندا نشر اولونموش «ارس» قزئتي يازير:

گؤزله بيرلر كي، آذربايجان خالقي حؤكومت اورقانلارینين تورتديگي سايسيز حسابسيز جنايتلرينين عوضينده سوکوت ائديب دئسين: بيز قولو باغلي قولوق، بيزي نه قدر ايسته سينيز تحقير ائدين، ساغين، كئف چكين، بيزيم اوچون ايسه خرابه ليكلر كيفايتدير 41.

تئهراندا نشر ائديلن «نجات ايران» قزئتي اوز مقاله لرینده ايران دؤلتينه ثبوت ائديب گؤسترير كي: «آذربايجاندا دموكرات فرقه سينين تشکيلي سيزين ايشلرينين عكس صداسيدير، ياراماز ايش خوشا گلهمين نتيجه وئر. بو خوشا گلهمين ايشلر سيزين كيمي سيلله وورانلارين دؤقوندن دوغور. سيلله بئيلر سونا قدر دؤزميه جكلر. بونو بيلمه ليسينيز كي، سيلله وورماغين سيلله يئمگي ده واردير» 42.

همين قزئت سونرا يازير:

«آذربایجاندا دموکرات فرقه‌سینین تشکیل ائدیلمه‌سی ایران خالقینین حقیقی مشروطه‌نی برپا ائتمک، ایرانین آزادلیغینی، استقلالیتینی، بوتؤولوگونو الده ائتمک اوچون باشلانمیش حرکتین بیر دالغاسیدیر»⁴³.

قرئت باشقا بیر نؤمره‌سینده تهرانیین آذربایجانی پارچالاییب، سویوب، غارت ائتدیگینی گؤستره‌رک یازیر: «پانتتهرانییزم آذربایجانا تامامیله سوپورگه چکمیش و اورادا ایشه یارایاجاق بیر شئی قویمامیشدیر. خالق یاشاماق ایستهبیر. شهرده یاشاماق اوچون صحیه،مکتب، اینستیتوت، اونیورسیتنت و مینرله‌دیگر شئیلر لازیمدیر کی، بونلارین دا هنج بیری آذربایجاندا یوخدور. اورادا وضعیت بئله‌دیر. بلکه مین دفعه بوندان دا پیسیدیر. دموکراتلارین اساس قانونا اویغون اولاراق ایالتی و ویلایتی انجومنلرین تشکیل ائدیلمه‌سی طلبلری قانونسوز و یئرسیز دئییلدیر»⁴⁴.

تهراندان نشر ائدیلن «موظفر» قرئتی ایسه آذربایجان خالقینین اعتراضینین سببینی ایران دولتینین ایللر بویو استبداد اوصولی ایداره‌سینین و اونون یئریتدیگی میلی ظولم سیاستینین نتیجه‌سی بیلیم یازمیشدیر کی، ایگرمی ایلیک ارتجاعی سیاستین آذربایجانا بیر شئی وئرمه‌دیگی بیر یانا دورسون، آذربایجاندا نه وارسا، هامیسینی بو خالقین و بو یوردون ثروتینی، محصولونو دا الیندن آلمیشدیر»⁴⁵.

آذربایجان خالقینین دؤزولمز و آغیر وضعیتینی قرئت بئله تصویر ائدیر:

«دولتین تضیقی و یوخسوللوق انله بیر درجه‌ده آرتمیشدیر کی، یوز، مینرله آذربایجانلی بیر تیکه چورک قازانماق اوچون اوز دوغما یوردونو، عاییله‌سینی، ائوبنی و اوشاغینی ترک ائدیپ ایش آختارماق اوچون ایرانین باشقا شهرلرینه گنتمگه مجبور اولوردو. سیز بو گون بئله لوت، آیاق یالین مینرله آذربایجانلی بالالارینین تهرانیین کوچهلرینده دیوار لاردیبینده یاتدیقلارینی گؤررسینیز»⁴⁶.

مؤلیف مقاله‌سینده ایره‌لی سوردویو موحاکیمه‌دن منطیقی نتیجه چیخاراراق سون سؤزونو بئله ایفاده ائدیر: «هنج کیم آذربایجانلیلارین استعدادینی، قابیلیتینی و چالیشقانلیغینی اینکار انده بیلمز. بوتون بو استعداد و قابیلیتین قارشیسیندا آذربایجانین اوزونون نه‌ی و اردیر؟ هنج نه‌ی»⁴⁷.

آذربایجان خالقی بوتون بو محرومیتلره مردلیکله سینه گره‌رک، موستملکه زنجیرینی قیرماق اوغروندا، دموکراتییا و آزادلیق یولوندا ایران خالقلاری ایله بیرلیکده شانلی مباریزه‌سینی آردیجیللیقلا داوام ائتدیریر.

«آذربایجان» ژورنالی بو برده یازیر:

ایران آذربایجانیندا یاشایان آذربایجانلیلارین طلبی چوخ آیدین و ساده‌دیر. اونلار آرتیق حقوقسوز یاشاماق ایستهمیرلر. اونلار واحد بیر میلت کیمی آغا قالخب دونیانین دموکراتیک میلتلرینی نومونه گؤستریب، بو میلتلر کیمی اوز طالعلرینین آغاسی اولماق ایستهبیرلر»⁴⁸.

تبریز شهری همیشه آذربایجان و ایران انقلابینین بشیگی اولدوغو اوچون، آذربایجان دموکرات فرقه‌سی یارانديغي گوندن تبریزه، بوراداکي کارخانا و فابریکلره ایشلین، آزادلیق حرکتینین اؤن سیرالاریندا گندن فهله صیفین، هابئله فهله صیفینین موتقیقی اولان کندلیله بؤیوک اهمیت وئرمیش و اونلارین منافعے اوغروندا چالیشمیشدیر. بو موناسبتله «آذربایجان» قرئتی یازیر کی، تبریز شهری آذربایجانین دوشونن بئینی و گؤرن گؤزودور. اونو جدی موحافیظه ائدیپ قوروماق لازیمدیر. بیز هنج زامان میلتمیزین اکثریتینی تشکیل ائدن زحمتکشلری اونودا بیلیمریک. اونلارین منافعینی تامین ائتمک اوچوندور کی، بیز میلی، مترقی و دموکراتیک بیر رنژیم یاراتماق شو عاری ایله چالیشیریق. کندلیلر ایسه بیزیم دؤنم اوزوموز و بوکولمز قوللاریمیزدیر. اونا یوزده یوز ایناتیب بئل باغلا یا بیلریک»⁴⁹. سونرا قرئت یازیر: «اؤزونو یاریم میلیون ریالا ساتان تهراندان مطبوعاتی بیلمه‌لیدیر کی، ایرانین حقیقی صاحیبی اونون فهله‌لری، کندلیسی و ویلایتلرده یاشایان سایر زحمتکشلریدیر. بو قوملری نظره آلماییب، اونلارین احتیاجینی تامین ائتمگه قادیر اولمایان بیر دولت یاشاماغا قادیر اولما بیلمز»⁵⁰.

ایرانیان خیانتکار 14 جو مجلس نوماندانلارینین وکالت مودتی قورتارمیشدی. بیئی مجلس سئچکیلری باشلانمالي ایدی. بیر طرفدن ده اولکده یارانماقدا اولان سیاسی فرقه و جمعیتلرین وارلیغی و اونلارین مباریزهسی ایرانیان ارتجاعی حاکیمیتینی سارسیدیردی. ایران دؤلتی و اونون آغالاری اولان امپریالیستلر بونو یاخشی بیلیردیلر کی، بنله بیر شرایطده سئچکی باشلانارسا، آزادیخالار مجلسده بؤیوک موقع توتا بیلرلر.

آذربایجان دموکرات فرقهسی ایران خالقلارینین منافعینی نظره آراق 14 جو مجلسی ارتجاعچی بیر مجلس کیمی تانییب، اونون وئردیگی قانونلاری اعتبارسیز ساییر، 15 جی مجلس سئچکیلرینه باشلامای اؤزونون میلی وظیفه لریندن بیر ی حساب ائدرک، بو یولدا خالقی حاضیرلاشماغا دعوت ائدیردی.

قزئت سئچکی کومپانییاسی مونسبتی ایله گئنیش تبلیغات ایشی آپاراق گؤستریردی کی، دموکراتیزمین حقیقی معناسی خالق حاکیمیتیدیر.

بو مونسبتله قزئت یازیر کی، سئچکی فرمانینی خالقیمیز اؤزو وئرملیدیر. بورادا تک آذربایجانلیلارین دئییل، بوتون ایران خالقلارینین اولوم دیریم مسالہسی حل اولونور. اونا گؤره بیز سئچکینی باشلامالی و اونو سونا چاتدیرمالیییق. هم ده بیزیم فرقهیمیز عمومی ملتین دؤلت قورولوشوندا و قانونوئریجیلیک مجلسینده اشتراک ائتمه سینی تامین ائتمه لیدیر.

قزئت سونرا یازیر کی، قوی تئهران مورجعلری خالق طرفیندن سئچیلن وکیللریمیزی قبول ائتمه سینلر.

بیز ایرانیان آیری آیری یئرلرینده ده بو ایشین باشلانماسینی اومید ائدیردیک. لاکین، گورونور، همیشه اولدوغو کیمی، بیرینجی قدمی گؤتورمک آذربایجانین عهدہ سینہ دوشموشدور. اولسون، بو افتخارلی ایشی ده بیز باشلاریق.

آذربایجان دموکرات فرقهسی خالقی مباریزه چاغیراراق گؤستریردی کی، سیاسی قودرت انجومنلر و مجلس نوماندانلارینین آزادیخاه و دموکرات شخصلردن سئچیلمه سی ایله قازانیلا بیلر. بونو هئچ بیر فرقه عوضو اونوتامالیدیر. پارتییانین بو گؤستریشی اونون اورقانیندا اؤز عکسینی تاپاراق بنله ایفاده ائدیلیردی:

«بو گوندن اعتبارن فرقه سیاسی قوه کسب ائتمک یولوندا مباریزه ائدیر. ایکنجی دؤره نین شوعارلاری بؤیوک میتینقلر، گئنیش کونفرانسلار واسیطه سی ایله انجومنلر و مجلس سئچکی سنین معناسینی خالقا آنلادیب اونلاری بو یولدا مباریزه حاضیرلاماقدان عبارتدیر» 51.

پارتییانین بنله بیر موقعی نین، خطی حرکتینین دوزگونلوگونو پیشهوری اؤز اثرینده بنله ایضاح ائتمیشدیر: «بو گونهدک بیز داغا دوغرو چیخیردیق، داغین آرخاصینی گؤرمه دیگیمیز اوچون اؤزوموزو یورا بیلمزدیک. چونکی چیخدیغیمیز داغین آرخاصیندا مه لک (اؤلدوروجو — م. ر. ویلایی) و یا یوکسک بیر داغ دخی اول بیلریدی. ایندی ایسه بیز داغین قوشه سینہ چاتماغا موفوق اولموشوق. اونون آرخاصی ایسه گوزوموزون قارشیسیندادیر. اونو ائتمک اوچون قارشیدا اولان مشکلاتی دخی رفع ائتمک قودرتیمیز واردير. آرتیق دایانماق اولماز. خالقی میتینقلر، نومایشلر واسیطه سی ایله باشا سالیب هیجانا گئیرمه لی بیک» 52.

امپریالیستلرین سیاسی فریلا داقچیلیقدا صدردن داها ماهر و غدار اولان ابراهیم حکیمی نی ایرانیان دؤلت باشچیسی کنچیرمه سی میلی دموکراتیک قوه لره قارشی هوجومو قوتلندیرمک قصدینی گودوردو. بو زامان ارتجاعی قوه لر شهر و کندلرده وحشیجه سینہ هوجوما کنچیردیلر.

ژاندارم و مولکدارلارین آذربایجانین شهر و کندلرینده تورتدیکلری وحشیلیکلری «آذربایجان» قزئتی 47 جی نؤمره سیندن آردیجیل اولاراق درج ائتمگه باشلاییر. سلطان کندین، کندین مولکدارلاری طرفیندن ایکی یاشیندا معصوم بیر اوشاغین اؤلدورولمه سی، اردبیلده، مشکین شهرده، قوشابولاق و خانبولاقدا، اهرده، ژاندارملارین گوناھسیز کندیللری اؤلدورمه لری قزئتین صحیفه لرینده عکس ائدلمیشدیر.

ژاندارملارین و مولکدارلارین ظولموندن جانا گلمیش کندیلیرین قزئتده گؤندردیکلری شیکایت مکتوبلارینین بیرینده دنییلیر:

«بیز کندیلیر سیزدن خواهیش اندیریک بیزیم درلریمیزی، موصیتلریمیزی قزئتده یازاسینیز. قوی تامام جاماعات بیلسین کی، بیز کندیلیرین باشینا بو جانیلر نه اویونلار کتیریر و بیر دسته خان، بگلرین ظولموندن آه ناله میز گویه دایانمیشدیر. هر گون بیر بهانه ایله بیز گوناھسیز کندیلیری غارت اندیب آرواد اوشاقلاریمیزی اسیر اندیرلر. بو سویغونچولارین ظولموندن جانا گلمیشیک. بیز کندیلیرین اللرینی اکیندن، جوتدن چیخارمیشلار. بیزلری اوز بیتریمیزدن چؤلر، داغلارا دیدرگین سالمیشلار.

آمان قاسیم خان و اونون نوکرلرینین الیندن!

آمان عبدوللا خانین و آتیلارینین الیندن، ال آمان.

بیر خواهیشیمیز وار. او دا بودور کی، توقع اندیریک بو جانیلرین، بو اشرارلارین و بو قان یچن امنیهلرین شرینی بیزیم باشیمیزدان رد ائدین. امضا: بیر دسته کندلی» 53.

داھا بیجاق سوموگه دایانمیشدی. فرقه خالق کوتلهلرینی یئنی شوعارلارلا قطعی موباریزه آپارماغا چاغیریردی. بنلهلیکله، «آذربایجان» قزئتی فرقه نین یئنی تاکتیکاسینین حیاتا کئچیریلیمه سی او غروندا موباریزه آپاراق خالقی قییاما و عملی موباریزه چاغیریر.

فرقه مطبوعاتی خالقا مراجعت اندهرک گؤستریر کی، بیز رادیولارین و اونلارین موخبیرلرینه دئییریک کی، بو یورسونلار مجلس شورایی میلینین و داخل نازیرلیگینین دفترلرینه باخسینلار و هم ده آزادیخه قزئتلرین ایدارلرینده آذربایجان خالقینین عریضهلرینی گؤرسونلر کی، بو دؤرد ایل مودتینده بودیارین شهرلریندن اونلارا نچه مین تنلقرام گؤندریلمیش و اونلارین بیر نچه سینه ده اولسا جاواب وئرلیبمی؟

قزئت چوخ حاقلی اولاراق یازیر کی، بیر و یا ایکی گون ایدارمیزه گلیب بو عریضهلری کتیرن آذربایجانلیلارین اوزلرینه باخاسینیز، اونا بیزیم قلیمیزین یاندیگی و وجدانیمیزین عصیان ائتدیگینین سببلرینی آنلار سینیز 54.

قزئت اوزونون «کارلار انشیتسین و کورلار دا گورسون» ادلی باش مقاله سینده ایران دولتینین آذربایجاندا یئریتدیگی قانلی سیاستینی افشا اندهرک گؤستریر کی، سردودا باربارلار دؤرونون آغیر وحشیلیگینی آندیران، جان اوشاقلارین بودلارینا داغ باسماق افسانه دئییل، حقیقتدیر. بو حقیقتی اورتوب باسدیرماق اوچون ایران دولتی «آذربایجان» قزئتینین تنهراندا یاییلماسینی قاداغان اندیر و بنلهلیکله ده خالقین گوزونو باغلابیب، قولاغینی کار ساخلاماق ایسته ییر.

لاکین قزئت خالق کوتلهلرینین موباریزه یولونو ایشیقاندیریر و اونلاردا غلبه یه اولان اینامی مؤحکم لندیریردی.

آذربایجانین شهرلرینده خیردا فابریک و زاوودلار باغلانمیش، مینرله فلهلر کوچیه ایتلمیشدی.

آذربایجاندا اقتصادی بۇحران یاراتماق مقصدی ایله مورجع تاجیرلر آذربایجانین بول محصولونو: یاغ، تاخیل، ات و باشقا محصوللاری تنهرانا چکیب آپاریردیلار. ارتجاعین بنله بیر حرکتی خالق کوتلهلرینین غضبینی داھا دا آرتیریردی.

فرقه اولکه نین اقتصادی، سیاسی وضعیتی، دشمن سیرالاریندا موجود اولان چاشقینلیغینی، انقلابی قوولرین هر آن آرتماقدا اولان فعالیتینی و انقلابی جوشقونلوغونو نظره آلیب دشمنین هوجومونا، ژاندارم، پولیس و دولت مأمورلارینین اوزباشینالیغینا قارشی قطعی تدبیرلر گوردو. بو تدبیرلر سیراسیندا آذربایجان دمکرات فرقه سی مرکزی کومیته سینین 1945 جی ایل 7—8 نو یابر تاریخی پلنومونون قراری مهم اهمیته مالیکدیر. همین پلنوم اولکه ده موجود سیائی وضعیتی دقتله نظر دن کئچیردیکدن سونرا فدایی دستهلرینین یاردیلماسی، 15 جی مجلسه، ایالت و ویلایتلرده انجومنلره درحال سئچگیلره باشلانماسی، شهر و کندلرده گنیش میتینقلر کئچیریلیمه سی و س. حاقلیندا قرار قبول ائتدی.

دموکراتیک حرکات داها سورعتله اینکشاف ائتدی. آذربایجانین هر طرفینده میتینقلر، نومایشلر باش وئردی. بو ازدهاملی میتینقلرده خالق فرقه‌نین ایرملی سوردویو شوعلارلار اطرافیندا مووافیق قرارلار چیخاریردیلار.

بو موناسبتله «آذربایجان» قزنتی «بویوک خالق بیغینجاقلاری» آدلی باش مقاله‌سینده یازیر کی، بویوک میلی حرکات آرتیق باشلانمیش، آزادلیغی تامین ائتمک یولوندا مؤیدانا قویولان شوعلارلارین اجرایی گلیب چاتمیشدیر. خالق چوخ آچیق بیر صورتده ایالت و ویلایت انجمنلرینین تشکیلینی طلب ائدیر، قانون اساسیمیزین پوزولماسینا یول وئرمه‌مک اوچون 15 جی مجلس سئچگیلرینین باشلانماسینی ایسته‌ییر. ایندی آذربایجاندا داوام ائدن میتینق و نومایشلرین معناسی بودور.

بئله‌لیکله، دموکراتیک حرکات دالغاسی بوتون آذربایجانی بورودو. بو وضعیت بوتون ایرانا تاثیر گؤستردی. گیلان، مازنداران، جنوب نفت معدنلری و تهران حرکتله گلدی. ایرانین بیر چوخ یئرلریندن دموکراتیک عونصورلر آذربایجانا آخیب گلیر، بعضیلری فدایی دستلرینه، بعضیلری فرقه سیرالارینا داخل اولوردولار.

دولت مأمورلارینین کندلرده تورتدیکلری وحشیلیکلری افشا ائتمک مقصدی ایله، آذربایجان دموکرات فرقه‌سینین آذربایجانداکی دموکراتیک دؤنلرین دیپلوماتیک مأمورلارینا و ایران دولتینه گؤندردیگی 1945 جی ایل 16 نوایبر تاریخی آچیق مکتوبونو تبریزده چیخان دموکراتیک مطبوعات و ایرانین دموکراتیک قزنتلری نشر ائدیرک بنش میلیونلوق بیر خالقین حاق سسینی دونیا چاتدیردی.

«آذربایجان» قزنتی بو موناسبتله یازیر کی، لاکین اوزلرینی پورت آرتور قالاسینین فاتحی حساب ائدن ژاندارم ریسلری، کور توتدوغونو بوراخمایان کیمی، السیز آیاقسیز کندلیلرله وحشیجه‌سینه رفتارلارینی داها دا شیدتlendirیب، اونلارین مال، جان و ناموسونا تجاوز ائتمکدن ال گؤتورمه‌دیله. نهایت، بیچاق سوموگه دایانیب کندلینین تاب و تاوانی کسیددی. ایندی بویوروب اکتیکلری توخومون ثمره‌سینی درسینلر. داها سونرا قزنت یازیر: «مییانانان، سرابدان و ماراغانان گلن خبرلردن معلوم اولور کی، جانا دیوب وحشتلره تحمل ائده بیلیمین کندلی انتقام سیلاحی ایله قیام ائتمیشدیر. قیامچیلارین هدفی جلالدارین سیلاحینی آلیب کندلردن قوماقدیر» 55.

بوتون آذربایجانین شهر و کندلرینده تشکیل تاپان بویوک میتینقلردن سنجیلمیش نومایندهلر تبریز شهرینه گلهرک، خالق کونفرئسینی تشکیل وئرمگه باشلادیلار. چیخاریلان قرارلاری امضا ائدنلرین سایبی یوز میندن آرتیق ایدی.

آذربایجان خالق کونفرئسی، آذربایجاندا انقلابی احوالی روحیه‌نین موجود اولدوغو تاریخی بیر شرایطده، خالق بیغینجاقلاریندان سنجیلمیش 700 نوماینده‌نین اشتراکی ایله 1945 جی ایلین نوایبر آیینین 20 ده تبریز شهرینده کنجیریلدی.

نوماینده‌لرین آرزو و تکلیفلرینه اوغون اولاراق کونفرئس اوزونو موسیسان مجلسی آدلاندیردی و آذربایجان خالقینین عالی حاکیمیت اورقانی کیمی حرکت ائده‌جگینی اعلان ائتدی.

س. ج. پیشه‌وری بین الخالق وضعیتی و ایرانین داخلی وضعیتی گنیش تحلیل ائدیرک گؤستردی کی، آزادلیق و دموکراتییا اوغروندا مبارزه‌یه قالخان آذربایجان خالقینین چیخیش یولو آنجاق خالق عصیانیندایر.

آذربایجان خالق اوز مقدراتینی اوز الینه آلمایینجا میلی ظولم، احتیاج و محرومیت نه آذربایجانان و نه ده اونون امک سئور، مباریز خالقینان اوزاق اولمایاقدیر. پیشه‌وری همین تاریخی نطقینده دئدی کی، آذربایجان خالق ایرانین سرحدلری داخلینده یاشامالی‌دیر. بو او دئمک دئییلدیر کی، اونون آداب عنعنه‌سی، دیل و حقوقو اولماسین.

بیز، مجلس شورایی میلی‌یه اوز نوماینده‌لریمیزی گؤندرجه‌ییک. ایراندا یاشایان باشقا میلترلر ده بیزیم قارداشلاریمیزدیر. لاکین بیزه اختیار وئرلمه‌لی‌دیر کی، بیز اوز ائومیزین صاحبی اولاق، اونو ایستدیگیمیز کیمی ایداره ائدک. بیز ایندی موختاریت آلیب بونولا دا اوز سعادتیمیزی قوردوقدا، مملکتیمیزی آباد ائندیکده ایرانین باشقا ایالتلری ده بیزیم بو یاخشی. ایشیمیزدن درس آلاقلار. بیزیم میلی قودرت میلی قوممیز اولمالیدیر. آزادلیغی آلارلار، اونو وئرمزلر. اگر

بیزیم خالقیمیزین قاباغینا سیلاحلا چیخسالار، قوي بو میلی کونفرئس اؤز میلی ماهیتینی مدافعه ائتمک اوچون جاوانلارین سیلاحلی قوهرلرینی یاراتسین.

خالق کونفرئسی معروضهده ایرملی سورولن بوتون مسالمره بئکدیللیکله طرفدار اولدو و اونون اساس مدعالارینی قرار لایحهسینه داخیل ائتدی. خالق کونفرئسی آذربایجان خالقینین میلی استقلالیت، آزادلیق و دموکراتییا اوغروندا بین الخالق امپریالیزم، استبداد اوصولی ایدارهمینه و داخیلی ارتجاع قوهرلرینه قارشلی آپاردیغی انقلابی مباریزه تاریخینده شانلی صحیفه لر آچدی.

خالق کونفرئسی آذربایجاندا خالق حاکیمیتی نین یارادیلماسینی، قبول اولونموش قرارلارین عملی اولاراق حیاتا کنچیریلیمه سینی و میلی مجلسه سئچگیلره باشلاماق ایشینی، پیشهوری باشدا اولماقلا، 39 نفر دن عبارت سئچیلیمیش میلی هئیته تاپشیردی و بو ایشلری موقیتله بئرینه بئتیرمک اوچون اونا تام اختیار وئردی.

خالق کونفرئسی آذربایجان میلی مجلسینه سئچگیلرین کنچیریلیمه سی حاقیندا 46 ماده دن عبارت دموکراتیک سئچگی نیظامنامه سینی تصدیق ائتدی. همین نیظامنامه قادینلارا کیشیلرله برابر سئچیب سئچیلیمک حقوقو وئرمکله یاناشی، سئچگیلرین تام دموکراتیک اساسدا گیزلی، برابر و مستقیم آپاریلماسینی تامامیله تامین ائدیردی.

قنید ائتمک لازیمدیر کی، خالق کونفرئسینین سئچدیگی میلی هئیت تئهرانی گؤزله مهن آذربایجان خالقینین موختاریتینی تامین ائتمگی اؤز قارشیسینا اساس بئر وظیفه کیمی قویو و بو ساحه ده بئر سیرا تدبیرلر گوردو. آذربایجان خالق کونفرئسی طرفیندن سئچیلیمیش میلی هئیت فاکتیکلی اولاراق آذربایجان خالقینین اراده سینی تمثیل ائدن موقتی انقلابی حؤکومت ایدی. محض بونا گؤره ده، دئتمک اولار کی، 1945 جی ایلین نوایبر آیینین آخیرلاریندان اعتبارن آذربایجان خالقینین آپاردیغی آزادلیق مباریزه سنین گنیشینده خصوصن بئر وضعیت، ایکی حاکیمیتلی لیک یارانمیش اولدو. بونلاردان بیری ایران دؤلتینین آذربایجانداکی خالفا ظولم ائدن ارتجاعی دؤلت آپاراتی، دیگری ایسه خالقین اراده سینی تمثیل ائدن و خالق کونفرئسی طرفیندن سئچیلیمیش انقلابی میلی هئیت ایدی. بو ایکی حاکیمیتلی لیک 21 آذره قدر (1945 جی ایل دئکابری 12 نه قدر) داوام ائتدی. بو موناسبتله پیشهوری دئمیشدیر کی، خالق کونفرئسی طرفیندن سئچیلیمیش بو هئیته (میلی هئیته — م. ر. ویلایی) داشیددیغی وظیفه یه گؤره موقتی حؤکومت آدی وئرمک اولار، چونکی ایگیرمی گون تامام آذربایجاندا خالقین امنیت و آسایشینی قوروماق بو هئیتین اختیاریندا ایدی.

ائله بو زامان تئهرانین رسمی دایرملری ایرانین کئچمیش باش نازیری بایاتی آذربایجانا والی گؤندریب آذربایجانین میلی هئیتی ایله دانیشیغا گیرمگی اونا تاپشیردی. لاکین اونون آذربایجان خالقینین ایستک و آرزولارینی حل ائتمکده هنج بئر حقوقو یوخ ایدی. موذاکره لرین بیرینجی گونونن آیدین اولدو کی، او، واخت قازانماق و آذربایجان خالقینی آداتماغا جان آتیر.

دموکراتیک مطبوعات دوشمنلرین حیله لرینی و چکدیکلری پلانلارینی آلت اوست ائدرک یازیردی کی، تئهران حیله گرلیکله خالقیمیزی آداتماق اوچون بیزه یاخشی بئر والی گؤندرمگی و شیرین وعدلر وئرمگی ایرملی سورموشدو. بئر طرفدن، سرهنگ ورهاملار، پرویزیلر و زنگنه لر واسیطه سی ایله کند و شهر اهالیسینی ازیر، دؤیور، آیقاندان سالیردیلار. او بیری طرفدن، مولایمتی ایله مشهور اولان حسام سولطان بایاتی والی تعیین ائدیب اونا تاپشیریردیلار کی، حرکات باشچیلاری ایله سازیش ائتسین، خالقین گؤزوندن برده آسماق اوچون بؤیوک اصلاحات وعدلری ایله ایشه باشلاسین⁵⁶.

حیله لرینین و اووجلارینین آچیلدیغینی گؤرن و خالقین شیدتلی غضبی ایله قارشیلانان بایات بی آبیر اولاراق تئهرانا قابیئتماغا مجبور اولدو.

آذربایجان دموکرات فرقه سنین رهبرلیگی آلتیندا خالق کونفرئسینین قبول ائتدیگی قرارلارین بئرینه بئتیریلیمه سی ایله بئر زاماندا سیلاحلی فدایی دستلری ده کندلرده و شهرلرده ژاندارملارین سیلاحینی آلاق اولاری، شهر و کندلری بئر بیرینین آردینجا اؤزلرینه تسلیم ائدیردیلر.

آذربایجانین فهله و کندلی صنیفلرینین و بوتون وطنپرور میلی قوولرین ارادهسینی تمثیل ائدن خالق کونقرئسی آذربایجان میلی مجلسینین یارادیلماسی طلبینی بنله بیر تاریخی اجتماعی ضرورته گوره اساسلانیردی کی، امپریالیزم و ایران ارتجاعچیلاری آذربایجان خالقینین قانی باهاسینا اده ائدلمیش مشروطه‌نین دموکراتیک اساسلارینین حیاتا کنچیریلمه‌سین، ایالتی و ویلایتی انجمنلرین یارادیلماسینا هر واسیطه ایله مانع اولموش و بو حقوقلاری برپا ائتمک اوغروندا باشلانان آزادلیق حرکتینی وحشیجه‌سینه بوغوشلار. محض بونا گوره ده آذربایجان خالق اؤز قودرتینه آرخالاناراق، تهرانی ارتجاعچی حاکیم دایرملرینین مصلحتینی گؤزله‌مهدن و اونلارین موداخیله‌سینه یول وئرمهدن اؤز ارادеси ایله اؤز میلی حاکیمیتینی تامین ائتمه‌لیدیر. هم ده خالق کونقرئسی معین ائندی کی، آذربایجان خالق مشروطه‌یه ایستیناد ائتمکله، اونون دموکراتیک اساسلارینی مو عاصیر دؤورون طلبلرینه اویغون شکیلده گئنیشلندیرهرک، اؤزونون میلی موختاریت حقوقونو حیاتا کنچیرمک اوچون ایالتی انجمن عوضینه آذربایجان میلی مجلسینین یارادیلماسینی مقصده اویغون و ضروری حساب ائدیر.

فرقه و میلی هئیت بوتون طبقه‌لرین دموکراتیک و وطنپرور نوامینده‌لرینی میلی مجلسه سئچمک شو عارینی ابره‌لی سوروردو. خالق کوتله‌لری فرقه‌نین چاغیریشینی بؤیوک روح یوکسکلیگی ایله قارشیلادیلار. مجلس سئچگیلری میتلیسیز سیاسی فعاللیق شرایطینده کنچیریلیردی. بوتون فرقه عوضولرن و بی طرفلر فرقه‌نین گؤستریدیگی نامزدلره سس وئردیلر، بو او دنمک ایدی کی، فرقه خالقین محبت و اعتمادینی قازاندیغینا گور، خالق اونون سیاستین، اونون شو عارلارینا سس وئیریدی. چونکی ایشیمیز خالق ایشی اولدوغو اوچون خالقین گؤستریدیگی حسن توجه بیزیم اوچون بؤیوک غلبه حساب اولونمالیدیر.

مؤحکم قالالار و بیخیلماز سنگرلرین هامیسیدان مؤحکم خالقین اورگیدیر. اورکلری فتح ائدن قوولرین موقابیلینده هئچ بیر قالا مو قوامیت انده بیلمز. فرقه‌میز خالقین اورگینی فتح ائتمیشدیر. بونو مجلس سئچگیلریمیز اثبات ائندی.

«خالق بیزیمله‌دیر» ادلی باش مقاله‌سی ایله قزئت آذربایجانین میلی مجلسینه سئچگیلر حاقیندا یازیر کی، میلی مجلسه سئچگیمیز خالق طرفیندن چوخ جدی استقبال اولوندو. ایکینجی گونده شهریمیزده بئدی میندن آرتیق رای وئریلدی.

خالق اؤز میلی ارادسینی مرکز لشدیرمک اوچون ساعاتلارلا سئچگی صانددیقلا رینین قباغیندا نؤوبه‌یه دورور و سئچگی بوللنتنی ادیقان سونرا اؤزونو خوشبخت حساب ائدیپ اونو قوبونو قویور، بیرینجی مجلس میلی سئچگیسینده شیرکت ائتمک افتخارینی اؤولادی اوچون یادگار ساخلا بیر.

بنله‌لیکله، تبریز شهرینده حسابلا بیجی کومیسینین نتیجه‌لری میلی مجلس سئچگیلرینین سون 6 جی گونو مطبوعات صحیفه لرینده درج ائدیلدی، یعنی آذربایجان میلی مجلس سئچگیسی نو یابر آیینین 27 دن باشلا ب دنا کابر آیینین 1 ده موقفیتله قورتاردی. بئش گون مودتینده یالیز تبریز اهالیسینین 23 951 نفری آذربایجان میلی مجلس وکیلرینه سس وئردی.

بو موقفیت دوشمنلریمیزه آغیر بیر ضربه و بوتون آزادیخواه‌لرین و آذربایجانین سعادتینی، آزادلیغینی ایسته‌مین خالقیمیزین ان فرحلی موقفیتی ایدی.

قزئت سئچگینین اهمیتی و اونون خالق طرفیندن حرارت و سئوینجه قارشیلانماسی حاقیندا یازمیشدیر: «بو، ایرانین مشروطه تاریخینده گورونمه‌میش بیر ایشدیر. ایشیمیز خالق ایشی اولدوغو اوچون، خالقین گؤستریدیگی حسن توجه بیزیم اوچون بؤیوک فتح و موقفیت حساب اولمالیدیر» 57.

میلی آزادلیق حرکتی گئدیشینده تاریخی دؤنوش یارادان، عمومی سیلاحی خالق عصیانی یولو ایله سیاسی حاکیمیتی اله آلماق تاکتیکاسینی معین ائدن فرقه، خالق کونقرئسینین سئچدیگی میلی هئیتین صلاحیتینی آرتیردی. اونا بوتون قرارلاری حیاتا کنچیرمکده یاخیندان رهبرلیک ائندی.

هئیتی میلی دؤورهمی فرقه‌نین ان قیزغین فعالیت دؤورو اولموشدور. هئیتی میلی اؤز جاری ایشینی داوام ائندیررکن فرقه، بیر طرفدن میلی مجلس سئچگیسینی کنچیرمک، دیگر طرفدن ده، فدایی تشکیلاتینی یار اتماقلا مشغول ایدی.

خالق کونفرئسینین دموکراتیک دۆلتلره و ایرانین صلاحیتلی مقاملارینا گۆندردیگی دئکاراسیا ایستر داخیلده و ایسترسه ده خاریجده بۆیوک تاثیر باغیشلادی.

بئلهلیکله، دنیا بیلدی کی، آذربایجان خالقینین طلبلری حاقلی و قانونیدیر.

میلی مجلسه سنجگیلرین کچیریلیمهسی، ایرانین دۆلت نومایندهسی بایاتلا دانیشیقلاار آپاریلیماسی، تاخیل و باشقا ارزاق محصوللارینین مؤحتکیرلر طرفیندن آذربایجاندا چبخاریلیماسی قارشیسینین آلینماسی، ژاندارم و پولیس ایدارهسی طرفیندن زیندانلارا سالینمیش گوناھسیز کندلیلرین و زحمتکشلرین آزاد اندیلیمهسی و س. بو کیمی انقلابی تدبیرلر میلی هئیتین فعالیتینین باشلیجا جهتلرینی تشکیل اندیردی.

تبریز شهری فدایی قوولری طرفیندن اوزوک قاشی کیمی موھاصیرمه آلینمیشدی.

آذربایجان دموکرات فرقهسی ایشین صلوح بولو ایله، قان تۆکۆلمدن باشا چاتدیریلیماسینا، ایرانین تبریزده یئرلشن سیلاحلی قوشون، ژاندارم و پولیس قوولرینی قارداش قانی تۆکۆمدن آذربایجانین یئنی انقلابی حۆکۆمتینه تسلیم اولماغا چاغیریدی.

لاکین ایران قوشونلارینین تبریزدهکی سیلاحلی قوولرینین باش کوماندانی گنئرال درخشانی هله تسلیم اولماق ایستهمیر، تنھاندان گۆستریش و قوه آماغا چالیشیردی.

ساتقین ایران دۆلتینین و اونون قوشون قوولرینین باش قارگاه ریسسی گنئرال ارفع تبریزدهکی قوشون قوولرینه رادیو واسیطهسی ایله خالق کوتلہلری اوزرینه آتش آچماق امری وئریشدی.

بوتون بونلارا باخمایاراق «آذربایجان» قزنتی و میلیوندان آرتیق خالقین سون سۆزونو بیلدیرهرک یازمیشدیر کی، ایندی آذربایجان خالقینین دوشونن باشی و موقتدیر میلی حۆکۆمتی واردیر. اونون قانینی بو آسانلیقلا تۆکۆمک اولماز. رادیو واسیطهسی ایله آتش فرمانی وئرن تنھران و اونو آذربایجاندا اجرا ائدن یالانچی پهلوانلار اۆز تکلیفلرینی آنلاسنلار. خالق اینتیقام چکمدن صرفنظر انده بیلمز. ایندی آذربایجان آیاق اوستهدیر. اونو دیز چۆکۆمگه وادار ائتمک ایستهمین اوغلانلارین آنالاری آغلار قالار. آذربایجانلی اۆز حاقینی اۆزونون عزم و ارادهسی سایهسینده آمیش و وجوده گنیرمیشدیر.

آذربایجان خالقینین، اوغروندا موباریزه آپاردیغی مقصدہ نایل اولماق گونو یئنتیشدی. 1945 جی ایل دئکابر آیینین 12 ده (21 آذر) آذربایجان دموکرات فرقهسینین رهبرلیگی آلتیندا فداییلرین قیزغین موباریزهسی و گوجلو ضربہلری نتیجهسینده آذربایجان خالقینین میلی آزادلیق حرکتی غلبه چالیدی. آذربایجانین بوتون شهر و کندلریندن دموکراتیک اساسلار اوزرینده سنجیلیمیش 101 نفر خالق ائلچیلرینین اشتراکی ایله دئکابر آیینین 12 ده تبریز شهرینده آذربایجان میلی مجلسینین ایجلاسی آچیلدی.

آذربایجان میلی مجلسی یئنی دۆلت تشکیل ائتمگی فرقهنین صدري پیشهورییه تاپشیردی. مجلس، پیشهورینین باشچیلیغی ایله یئنی تشکیل ائدیلمیش میلی حۆکۆمتین 10 نازیرینین ترکیبینی یئکدیلیلکله تصدیق ائندی.

ژاندارم و پولیس قوولری بیر بیرینین آردینجا. فدایی دستلرینه تسلیم اولوردولار.

اۆزلرینی چبخیلماز وضعیتده گۆرن گنئرال درخشانی چوخ دانیشیقدا سونرا تسلیم اولماق قرارینا گلدی. بئلهلیکله ده آذربایجانین یئنی دۆلت باشچیسى ایله ایرانین آذربایجانداکی قوشون قوولرینین باش کوماندانی آراسیندا تسلیم اولماق حاقیندا 7 مادهدن عبارت موقاوله باغلاندى. بونولا دا ایرانین تبریزدهکی سیلاحلی قوشون قوولری یئنی یارادیلمیش خالق حۆکۆمتینه تسلیم اولدو.

قنید ائتمک لازیمدیر کی، آذربایجانین بوتون شهرلرینده ارتجاع قوولری فداییلرین قهرمانجاسینا ووروشمالاری نتیجهسینده محو ائدیلمیگی و یا تسلیم اولدوقلاری حالدا، هله اورمییه شهرینده پولکونیک زنگنه‌نین باشچیلیغی آلتیندا

ایران قوشونلاری ایله. فدایی دستلری آراسیندا قیزغین دؤیوش گنڈیردی. دوشمنلرین عنادلی موقابمیتینه و قان تۆکمهلرینه باخمایاراق، آذربایجان دموکرات فرقهسی اورمییه جاماعاتینین کۆمگینه چوخلو فدایی قوملری گۆنردی و ارتجاع قوملرینی دارماداغین ائتدی.

آذربایجان دموکرات فرقهسینین رهبرلیگی آلتیندا 1945 جی ایل دئکابر آیینین 12 ده آذربایجان خالقینین غالبیتله باشا چاتان میلی آزادلیق حرکتی اولکدهکی ایکی حاکیمیتلی لیه سون قویدو. آذربایجان خالقینین سیلاحتی عصیانی نتیجهسینده آذربایجاندا ایران ارتجاعسینین حؤکمرانلیغی دئوریلدیکن سونرا میلی هئیت اؤز صلاحیتینی آذربایجان میلی مجلسینه وئرمکله فعالیتینی باشا چاتدیردی.

بئلهلیکله، بوتون دنیا و میلیونلار آرتیق بیر خالقین آزادلیق طلب ائدن حاق سسینی ائشیتدی، اوندا اولان توکنمز قومنین، انقلابی متانت و شوجاعتین شاهیدی اولدو.

آذربایجان میلی حؤکومتی نشر ائتدیگی دئکلاراسیاسیندا گۆستریر کی: «آذربایجان میلی مجلسینی سئچدیگی آذربایجان میلی دۆلتی ایریین استقلال و تامامیتینی حیفظ ائتمکله برابر ایشه باشلادیغینی بو واسیطه ایله بوتون خالقا اعلان ائدیر» 58.

«میلی حؤکومتیمیز امنیتی یاراتدی» ادلی باش مقالهسینده «آذربایجان» قزنتی آذربایجاندا میلی آزادلیق حرکتینین غلبهسینی آقبشلا یاراق یازیر:

«خالقیمیزین قودرتی ایله آذربایجاندا میلی حؤکومت یاراندى. وطنیمیزین اوقولریندن آزادلیق گونشی دوغدو. بونوندا ارتجاعین پاسلی زنجیرلری پارچالاندى. میلیونلارلا عذاب ایچریسینده چابالایان اینسانلار ظولم و اسارتدن نجات تاپدی. ایندی خالقیمیزین نظری میلی حؤکومتیمیزهدیر.

یاشاسین میلی حؤکومتیمیز!» 59

بئلهلیکله، «بو موباریزهده آذربایجان اؤز تاریخی وظیفهسینی یئرینه یئتیرهک ایران خالقلارینین اؤن سیرالاریندا دوردو، ارتجاع سنگرلرینی دارماداغین ائتدی، بیرینجی دفعه اولاراق میلی حؤکومت قوردو و زحمتکش کوتله اؤز مقدراتینی تعیین ائتمکده یارادیجیلیق قودرتی گۆسترمگه فرصت تاپدی» 60.

آذربایجاندا اولدوغو کیمی کوردوستاندا دا قاضی محمدین باشچیلیغی ایله کوردوستان دموکرات فرقهسینین رهبرلیگی آلتیندا میلی حؤکومت یاراندى.

آذربایجاندا و کوردوستاندا انقلابی حرکتین غلبهسی و میلی حؤکومتین تشکیلی ایران خالقلاری اوچون بؤیوک الهام و قودرت منبعی اولدو.

حزب توده ایرانین مرکزی کومیتهسینین اورقانی اولان «رهبر» قزنتی بو موناسبتله یازمیشدیر کی، آذربایجانین رشادتلی خالقی ارتجاعی عامیللرین خیانتکار سیاستینه قارشى ایلك دفعه دویونلنمیش یومروقلاری ایله جاواب وئردی و اؤزونون میلی دموکراتیک حرکتینی یاراتماقلا باشقا ایالتلرین و مرکزین نجات تاپماسینا شرایط یاراتدی» 61.

آذربایجان دموکرات فرقهسینین ایلك فرقه تشکیلاتلاریندان توتوموش مرکزی کومیتهسینهدک بوتون تشکیلاتلاریندا میلی مجلس وکیللری، دؤلت آپاراتیندا و خالق قوشونلاری سیرالاریندا فعالیت ائدن اساس فرقه کادرلاری فهله، کندیلرین و موترقی ضیالیلارین ایچریسیندن چیخمیش، انقلابی موباریزه مکتبی گۆرموش یولداشلار ایدیلر.

فرقه صدری و اونون معاونلری صادق بادگان... باشدا اولماقلا، یئنه ده مرکزی کومیته عوضولری بیرینجی سیرادا موباریزه ائدیپ بؤیوک و حئیرتلندیرجی ایشلر گۆرمکده ایدیلر. بو سیاسی و اجتماعی موباریزه سیراسیندا داها آرتیق فعالیت گۆسترن مرکزی کومیته عوضولریندن قیامی، خلیل آذربادگان، جؤودت، تقی شاهین، م. چشم آزر، رفیعی، ظفری، هاشمی نیا و س. گۆسترمک اولار کی، گنج گوندوز یاتماییب موباریزهده خالق کوتلهلرینی تشکیل ائدیردی 1.

خالق کوتلهلري ايله باغلي اولان آذربايجان دموكرات فرقهسي فدايى دستلر ينين ده تشكىلاتچيسي و رهبري اولموشدور.

فدايى تشكىلات ينين ياراديلماسي آذربايجان خالق ينين تاريخ ينين شانلي صحيفه لر يندن بير يني تشكىل ائتميشدير. فدايى تشكىلاتي چوخ طبعي بير خالق حر كات يندان دوغوموشدور.

فدايى تشكىلات ينين ياراديلماسي باره سينده پيشه وري «فرقه و دولت ين اساس مساله لري حا ق يندا كي معروضه سينده دئ ميشدير: بيز فدايى تشكىلات يني ياراتماغا باشلا ديغي ميز زمان ميلى حوكومتي ياراتماق اوچون مختليف تكليف لر وار ايدي. بعضي فرقه عوضولري معين بير گونده ق ييام انديب دولت ايدار لر يني توتماغي، قوشون حيصه لر يني سيلاح گوجو ايله دار ماداغ ين ائتمگي ايرملي سورور لر. بعضي لر ي ايسه تئهرانا تئلئقراف وورماق، كوچه و خيابانلاردا نومايش و ميت ينفلر تشكىل ائتمك يولو ايله بو بؤيوك مقصده نائل اولماغي مومكون ساير دي لار. حئي بوندا ن اولكي عوممي ايجلا سادك بعضي فرقه عوضولر يميز مركزي كوم يته ني موحاف يظه كار لي قدا موتهم انديب دئ يير دي لر: ميت ينيق و نومايش اولما ديغي نا گؤره فرقه عوضولري روحدان دوشوب، مأيوس اولماغا باشلاميشلار. اكر تئز بير زماندا نومايشلره باشلاماساق، ارتجاع بيز يم تشكىلات يميز ي تامامليله محو اندهجك و بوسا تيميز ي پوزا قدير. هله مركزي كوم يته نين اوزونده بد يني ليك گون دن گونه آرتير و فرقه عوضولر يندن بير قرو پونون بيز يم كند لي ني باش ينا بورا خيب اونون در د ينه يئ تيشمه ديگ يميز ي اوزوموزه وورور، اويونو اودوز دوغوموزو سؤ يله بير دي لر 63.

پيشه وري داها سونرا ياز ير: بونا رض يلغا باخما يراق بيز فدايى دستلر ينين قورولوشونا بؤيوك اوميد باغلا ييب، ايش ين ايجر يسيندن خبر ي اولما يان فرقه عوضولر ينين آجي سؤزلر يني اودوب اوز ايش يميز ي داوام ائ تدير دي ك. بيز او گون حيس ائ تيش دي ك كي، خالق بيز يمله دير. او بيز يم آرد يميز جا گئ ندهجك دير. اونا گؤره آجي تنقيدر و شيدتلي هوجوملار باخما يراق تام تمك يني لكه خالقي تشكىل ائ دي ب، فدايى دستلر يني اينان يلميش اءاملار ين رهبر ليگي آلت ينا چكمگه چال يشير دي ق. نهايت، حر كات خالق ايجر يسيندن باشلا دي، بوتون. اؤلكه ني بورويوب تئهران ارتجاع س يني قوشون قالا لار يني اوزوك قاشي كيمي موحاص يره به آلب ميلى قودر تيميز ين قابا ق يندا ديز چؤ كمگه مجبور ائ تدي 64.

آذربايجان دموكرات فرقه سي حقيقتن فدايى حر كات ينين ار كان حربي وظيفه س يني لياقتله يئر ينه يئ تير ميشدير. فرقه ميز كند لرده طبعي صور تده باشلانان فدايى حر كات يني تشكىل ائ تمگي بير آي اولدن ق رارا آلم يشد ي. بو تشكىلاتا بيلا واسيطه فرقه نين ص دري پيشه وري رهبر ليك ائ دير دي. فرقه نين ان جدى، ان فعال كادر لاري فدايى دستلر ي باشچ يل يغي نا تع يين ائ د يلم يشد ي 65.

ميلى آزاد لي ق حر كات ينين غلبه س يندن سونرا فدايى دستلر ينين باشچ يلار يندان بير قرو پونا آذربايجان ميلى مجلس ينين فرمان ي ايله حربي روتبه وئ ر يلد ي.

بونو قئ يد ائ تمك كيفا يت دير كي، تبر يز فدا يلر يني گئ نئ رال جعفر كو يان، ماراغا فدا يلر يني گئ نئ رال كيب ري، مي يانا و ساراب فدا يلر يني گئ نئ رال قولا م دان يش يان، مي ياندا ب فدا يلر يني پولكو نيك قولو صوب جي، اوسكو فدا يلر يني مايور آيوب كلن تري، اورم ييه فدا يلر يني آزاد وطن تشكىل ائ تمگه تع يين ائ د يلم يشد ي لر 66.

بونلار دان باشقا، فرقه فعال لار يندان پولكو نيك آرام زاد يكيان، پولكو نيك قولا م رضا جاويدان، فرض ي دهقان، زمان ي، مير كاظم، مير خليل، مير ابولفضل هاشمي، تيز فهم، پولكو نيك م. محموند، خليل آذر و ساير فدا يلر ي تشكىل ينده فداكار لي قلا چال يشم يشلار.

مردن، اردبيل، آستارا، زجان، مي يانا و س. شهر لرده فدايى و فدايى باشچ يلار ينين بؤيوك خيدمتلر ي اولموشدور.

ميلى آزاد لي ق حر كات ينين اساس سيلاحي قوه سي اولان فدايى دستلر ي بوتونلوكه كند لي لردن و فهله لردن تشكىل اولونموشدور. آذربايجان ميلى مجلس ينين ريا ست هئ يت ينين ق راري ايله حر كاتدا اشتراك ائ تيش 10 مين دن چوخ فدايى و فدايى باشچ يلاري، زحمتكش خالق کوتلهلري «21 آذر» مئدالي ايله ت لطف اولوندولار.

بئله ليكله، آذربايجان دموكرات فرقه سي حقيقتن ميلي آزادليق حركاتينين بوتون مرحله لرينده، حركاتين يوكلشيشي دؤورونده بئله خالق كونلهرلريني، فدائي دستلهرلريني تشكيل انديب اونلارين ارتجاع اوزرينده غالبييتلي هوجومونو تامين ائتميشدير. بو اينكارئديلمز حقيقتلر آذربايجان خالقينين ميلي آزادليق حركاتينين اونودولماز شانلي تاريخيني تشكيل ائدير.

1. و 2. و. اي. لئنين، اثرلري، 5 جي جيلد.
3. و 4. «قيزيل صحيفه لر»، (آذربايجان خالقينين ميلي آزادليق يولوندا موباريزه سي تاريخيندن)، تبريز، 1946 جي ايل.
5. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دوره، نؤمره 1، 5 سننتياير 1945 جي ايل
6. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دوره، نؤمره 6، 18 سننتياير 1945 جي ايل
7. و 8. س. ج. پيشه وري. «ايران آذربايجانيندا دموكراتيک حرکات تاريخي» (اليازماسينين صورتی) 1 جي حيصه 1946 جي ايل. آدف نين آرخيوي
9. و. اي. لئنين، اثرلري، 5 جي جيلد.
10. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دوره، نؤمره 1، 5 سننتياير 1945 جي ايل.
11. «داد» قزنتي، نؤمره، 545، تهران، 15 سننتياير 1945 جي ايل.
12. و 13. «وطن يولوندا» قيزيل عسگر قزنتي، نؤمره. 112 (315)، 23 سننتياير 1945 جي ايل. «تهران قزنتلري موديرلرينين خارجي ايشلر نازيرلري شوراسينا تئلقرامي» (تهران، 17 سننتياير 1945 جي ايل. سوونت ايتفاقي مطبوعات نوماينده ليگي).
14. و 15. «قيزيل صحيفه لر»، تبريز، 1946 جي ايل.
16. و. اي. لئنين، اثرلري، 25 جي جيلد.
17. 18، 19، و 20. آذربايجان دموكرات فيرقه سينين مرانامه و نظامنامه سي. تبريز، 24 اوکتياير 1945 جي ايل.
21. س. ج. پيشه وري. «ايران آذربايجانيندا دموكراتيک حرکات تاريخي» (اليازماسينين صورتی) 1 جي حيصه 1946 جي ايل. آدف نين آرخيوي
22. «شهريورين اون ايکيسي»، تبريز، 1946 جي ايل.
23. ن. س. خروششوو. «ادبيات و اينجه صنعتين خالقين حياتي ايله سيخ علاقه سي اوغروندا»، «آذربايجان» ژورنالي نؤمره. 9 باکي، 1957.
24. «آذربايجان» ژورنالي نؤمره. 3. و 4. اوکتياير و نوياير، 1945
25. «ايران ما» قزنتي، نؤمره. 452، تهران، 12 دئکابر 1945 جي ايل.
26. و. اي. لئنين، اثرلري، 20 جي جيلد.
27. «قيزيل صحيفه لر»، تبريز، 1946 جي ايل.
28. «نوروز ايران» قزنتي، نؤمره. 568، تهران، 25 سننتياير 1945 جي ايل.
29. «وطن يولوندا» گون آشيرري چيخان قزل عسگر قزنتي، نؤمره. 119 (122)، 10 اوکتياير 1945 جي ايل.
30. «آزاد ملت» قزنتي، تبريز، نؤمره. 54، 23 ابيون 1946 جي ايل.
31. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دوره، نؤمره. 19، 3 اوکتياير 1945 جي ايل
32. يئنه اورادا. نؤمره. 31، 18 اوکتياير 1945 جي ايل.
33. «قيزيل صحيفه لر»، تبريز، 1946 جي ايل.
34. «اقدام» قزنتي، نؤمره. 882، تهران، 21 نوياير 1945 جي ايل.
35. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دوره، نؤمره. 38، 26 اوکتياير 1945 جي ايل.
36. يئنه اورادا، نؤمره. 28، 15 اوکتياير 1945 جي ايل.
37. «بيستون» قزنتي، کيرمانشاه، نؤمره. 147، دئکابر 1945 جي ايل.
38. «فرمان» قزنتي، نؤمره. 827، تهران، 8 دئکابر 1945 جي ايل.
39. «نامه مردم»، نؤمره. 23، تهران، 13 يانوار 1946 جي ايل.
40. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دوره، نؤمره. 47، 6 نوياير 1945 جي ايل.
41. «ارس» قزنتي، نؤمره. 1334، 135، تهران، 17 اوکتياير 1945 جي ايل.

42. 43، و 44. «نجات ايران» قزنتي، نؤمره. 538، تنهران، 9 اوكتيابر 1945 جي ايل.
45. 46، و 47. «موظفر» قزنتي، نؤمره. 110، تنهران، 29 اوكتيابر 1945 جي ايل.
48. «آذربايجان» ژورنالي نؤمره. 3 و 4. اوكتيابر و نويابر، 1945 جي ايل.
49. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دؤره، نؤمره. 41، 30 اوكتيابر 1945 جي ايل.
50. يئنه اورادا، نؤمره. 35، 23 اوكتيابر 1945 جي ايل.
51. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دؤره، نؤمره. 51، 11 نويابر 1945 جي ايل.
52. س. ج. پيشه وری. «ايران آذربايجانيندا دموکراتيک حرکات تاريخي» (اليازماسينين صورتی) 1 جي حصه 1946 جي ايل. آدف نين آرخيوي
53. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دؤره، نؤمره. 56، 16 نويابر 1945 جي ايل.
54. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دؤره، نؤمره. 53، 13 نويابر 1945 جي ايل.
55. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دؤره، نؤمره. 58، 19 نويابر 1945 جي ايل.
56. «شهریورين اون ايکيسي»، تبريز، 1946 جي ايل.
57. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دؤره، نؤمره. 69، 3 دنکابر 1945 جي ايل.
58. «قيزيل صحيفه لر»، تبريز، 1946 جي ايل.
59. «آذربايجان» قزنتي، ايکينجي دؤره، نؤمره. 82، 20 دنکابر 1945 جي ايل.
60. «ايران آذربايجاني حاقيندا حقيقت»، آذرنتشر، 1949 جو ايل
61. «رهير» قزنتي، نؤمره. 780، تنهران، 3 ماي 1946 جي ايل.
62. «شهریورين اون ايکيسي»، تبريز، 1946 جي ايل.
63. و 64. سيد جعفر پيشه وری. «21 آذر»، 1961 جي ايل.
65. و 66. «شهریورين اون ايکيسي»، تبريز، 1946 جي ايل.